

POPULISME, ANTI-SYSTEMISKE OG ETNISKE PARTIER I ØST

Søren Riishøj

Fænomenet populisme er forbundet med bestemte historiske perioder. I Nordamerika slog det Populistiske Parti igennem sidst i det 19. og i begyndelsen af det 20. århundrede. I den periode voksede narodnikkerne i Rusland sig stærke, også romantismen i Tyskland havde tydelige populistiske træk. I mellemkrigsårene blev populisme især forbundet med agrar ideologi og i højreekstreme varianter med nazisme og fascisme. Kommunisterne havde dengang monopol på venstrefløjspopulismen. Kort sagt fandtes blød og hård populisme i både venstre- og højrevarianter.

Efter 2. verdenskrig er populisme blevet forbundet med fx peronismen i Argentina, Hugo Chavez i Venezuela og højreradikalisme som hos Haider i Østrig, Le Pen i Frankrig og Volen Sidorov i Bulgarien (Todorov, 2009). Populistiske partier kan mere bredt placeres inden for kategorien *alternative partier* (Meseznikov mfl., 2013), der har til fælles at være imod de etablerede partier, men ikke nødvendigvis er populistiske. De fleste alternative partier er ”purifier” partier, forstået på den måde, at de ønsker at rense partisystemet for korrupte og ikke-lydhøre partier. Men de alternative partier var i en eller anden grad også ”profetiske”, forstået på den måde at de kom med nye politiske projekter og ideologier, ligesom de ofte kom med politiske budskaber, fx når det gjaldt velfærd og mindretalsforhold, som de etablerede partier overså bevidst eller ubevidst (”prolocutors”). Mange alternative partier har udnyttet sociale medier særdeles effektivt, kunne ligefrem være ”cyber-partier” eller ”on-line partier”. I Europa har populistiske partier fremstået forskelligt, i nogle lande har populisme været forbundet med antisemitisme, i andre lande slet ikke, og nogle lande, fx Østrig og Schweiz har haft stærke populistiske partier trods økonomisk vækst. Efter murens fald er interessen for de højre-radikale og nationalistiske tendenser i Central- og Østeuropa vokset, men det har på ingen måde været let at indplacere de populistiske partier og

bevægelser på højre-venstre skalaer. Modsat i øst har populistiske partier ofte haft baggrund i agrare samfund, og modstanden har mest været rettet mod indre "fjender", fx den gamle magtelite, jøder og romaer. Populisme har i det politiske establishment i højeste grad været negativt ladet og brugt til at diskreditere modstandere, men vi skal ikke glemme, at de antikommunistiske bevægelser, der bidrog til kommunismens fald, fx Solidaritet i Polen, var populistiske, og det ikke i negativ betydning.

Det skal tages i betragtning, at grænsen mellem blød og hård populisme er uskarpt, og at stort set alle partier i en eller anden grad har benyttet sig af populistiske fremgangsmåder, så faren for at gøre fænomenet populisme for bredt er bestemt til stede. Det ændrer dog ikke ved, at Winston Churchills klassiske formulering om, at demokrati (underforstået det liberale) måske ikke er perfekt, men at alternativerne er værre, har mistet folkelig opbakning. Populisme har givet politik særlige egenskaber og forskellige "ansigter", det være sig et højrevendt, liberalt, populistisk eller social-populistisk (Mudde, 2009:29). Normalt ses populistiske partier som værende politisk destabiliserende, hvorfor de ofte har været isoleret og marginaliseret af de etablerede partier, men i flere lande har de dog været med i regeringer og ad den vej ansvarliggjort og måske usynliggjort. Kort sagt, populistiske partier kan have et afpresningspotentiale, måske også et koalitionspotentiale. De opfører sig som "Europas gadedrenge". Det så vi i forbindelse med folkeafstemningen og "leave" resultatet ved folkeafstemningen i Storbritannien i juni 2016, hvor mange briter især uden for London og andre store byer stemte nej. Men der er grunde til, at mange følger sig utilfredse og oversete. Det er nødvendigt, siger Mudde, at de politiske løsninger bliver forklaret og kommunikeret i form af fakta-baserede argumenter, som hænger sammen, peger fremad og vinder større folkelig opbakning. Kort sagt skal komplekse problemer forklares i et mere u-teknokratisk sprog.

Populisme er blevet defineret noget forskelligt, men har dog bestemte kerneelementer, en "analytical core".

Cas Mudde definerer populisme som

"an ideology that considers society to be ultimately separated into two homogeneous and antagonistic groups, the "pure people versus the corrupt elite", and which argues that politics should

be an expression of the *volonté general* (general will) of the people” (Mudde, 2004:543). De populistiske *radikale højrepartier* kendetegnes ved nativisme, populisme og autoritære synspunkter (Mudde, 2009).

Samfundet opdeles i to antagonistiske grupper, ”Vi” (”folket”) over for ”Dem” (”the dangerous others”).

Marco Tarchi (Tarchi, 2016:104) definerer populisme som

”The distinctive mentality, which identifies the people as an organic totality divided by hostile agents; ascribes to it natural ethical qualities; sets up its realism, its industriousness and its honesty against the hypocrisy, the inefficiency and the corruption of the political, economic, social and intellectual oligarchies, and claims the primacy of the people as the source of legitimacy of political power, over all forms of representation and mediation”.

Ifølge *Andrej Zaslove* (Zaslove, 2008) skal populisme ses som en bestemt ideologi, en bestemt mentalitet og en bestemt politisk stil. ”Mentalitet” kan betragtes som en form af tænkning og følelser, der er mere emotionelle end rationelle, en form for psykisk ”predisposition” (Tarchi, 2016). Eller rettere, for nogle er populisme primært en ideologi, for andre en mentalitet og for andre igen en bestemt politisk stil. Vægten kan lægges forskelligt. *Jacek Kucharczyk* og *Joanna Fomina* taler om henholdsvis økonomisk populisme, radikal antikommunisme og antimoderne identitetsbaseret populisme (Kucharczyk og Fomina, i Bútorá mfl., 2007:83). *Ernesto Laclau* (Laclau, 1985:130) peger på ”simplificeringen af det politiske rum”, da den politiske kamp koncentrerer sig om et eller i hvert fald kun få emner, nationsopbygning, terror, immigration mv. Og *Kai-Olaf Lang* opdeler populisme i blød og hård og i autoritær og demokratisk (Lang, i Bútorá mfl., 2007:127). De fleste populistiske partier hører til den bløde kategori, men der er mange undtagelser herfra. Grænserne er flydende, og populistiske partier har typisk været opdelt i flere forskellige fløje. Som sagt af Vlastimil Havlik og Marti Mejsstrik, har fænomenet populisme trods alt en ”analytical core” i form af en stærk fokusering på ”folket”, hvilende på antielite, antiestablishment og nærmest manikæiske ”Vi-Dem” holdninger med det ”rene folk” (”Vi”) over for den ”korrupte elite” (”Dem”).

Målet for populistere er ikke nødvendigvis at røkke ved demokratiet som sådant, men snarere at udnytte de demokratiske rettigheder maksimalt og gøre systemet mere illiberal, sådan som vi fx har set det i Polen under Kaczynski-brødrene og i Ungarn under Viktor Orbán. Hvor autoritære systemer og elitestyrede demokratier søger at fremme apati hos masserne, forholder det sig lige modsat hos populistere. Kort sagt, populistere gør flittigt brug af de demokratiske rettigheder som fx valg og ytringsfrihed og folkeafstemninger og kan ikke i den forstand kaldes antidemokratiske (Todorov 2009, Rupnik, 2006). Populismen er således en udfordring for det repræsentative demokrati, hvor de folkevalgte har en vis selvstændighed og rum for egne vurderinger. Populismen har taget til i takt med voksende sociale frustrationer. Som påpeget af *Gergö Medve-Bálint* (i Gyárfásová mfl., 2011:40) har holdningerne til samfundet typisk været materialistiske og ligheds- og velfærdsorienterede og forståelsen for barske økonomiske indgreb lav, og det ikke mindst i Ungarn, der op til valget i 2010 oplevede stor nedgang i velfærd. På grund af frygt for vælgerreaktionerne var ingen af de store politiske partier indstillet på at skære i velfærdsydelse, og da det skete, var det for sent. Populister plæderer ofte til fordel for anti-elitisme og demokratisk illiberalisme (Krastev 2009:2), ser befolkningen som ofre for arrogante elites skalten og valten og søger syndebugke. Der ønskes skabt et nyt og anderledes regime uden de ”checks and balances” og indskrænkninger i handlefriheden, som kendetegner liberal konstitutionalisme, og som efter populisternes opfattelse er møntet på at stække folkets vilje og dermed også folkets muligheder for at påvirke de politiske beslutninger. Finanskrisen 2008-09 og finansskandaler, sidst ”Panama Papers”, har givet mange den opfattelse, at de politiske og økonomiske eliter ikke ønsker at betale for den krise, som de selv har skabt. De økonomiske byrder bliver pålagt den brede befolkning. Det fremkalder krav om radikale forandringer. Som sagt af *Jacek Zakowski* (”Polityka” 1.6.-7.6.2016), de politiske institutioner fungerer i elitestyrede liberale demokratier som for 50 år siden, selv om verden er forandret.

Også den polske sociolog, *Radoslaw Markowski* understreger (i ”Gazeta Wyborcza” 30.-31.7.16), understreger, at populistere sjældent støtter stig til bestemte politiske programmer og ideologier. Altafgørende i det han kalder ”neopopulisme”, den ny populisme, er antiinstitutionalismen, modstanden mod de bestående politiske institutioner, og at middelklassen, tidligere var garant for stabilitet og accept af det liberale demokrati, i stigende grad føler sig forrådt af den ”globaliserede elite” og derfor forfalder til populisme og krav om beskyttelse mod konkurrence. I den forbindelse støtter han sig til kendte forskere på området som Yves Mény, Yves Surel, Margaret Canovan og

Cas Mudde. Demografiske ændringer og befolkningsforskydninger, fx ændret etnisk sammensætning af befolkninger, spiller også en rolle, fx når det gælder modstanden mod indvandring.

Jacek Zakowski sætter i det polske "Polityka (nr.31, 2016) om konfrontationen mellem den "liberale verden" ("McSwiata liberalna") over for den populistiske, som han betegner som det populistiske "Jihad". De liberale holder fast i retsstaten som vi kender med uafhængige domstole og uafhængige medier og er alt i alt tilfreds med livet, som vi kender det. De er pragmatisk indstillede og står færdigt, hvad *Zakowski* meget rammende kalder "politiske visioner uden vision". "Populistisk Jihad" derimod afviser status quo, lever i frygt, kræver beskyttelse og sikkerhed, en stærkere stat. mere styring af økonomien og holder sig til traditionelle normer og kendte identiteter, frygter fremmede og støtter nationalstaten. De liberale er tilfredse med "justeringer", populisterne derimod forandring og opgør med det bestående. I den "liberale" (og socialdemokratiske) verden finder vi Francois Hollande, Hillary Clinton, Angela Merkel, og eurobureaukrater som Jean-Claude Juncker og Donald Tusk. I den populistiske finder vi folk som Donald Trump, Jaroslaw Kaczynski, Le Pen, Wilders, Viktor Orbán og ledere af helt nye populistiske og euroskeptiske partier og bevægelser i Europa og USA.

Samfundet forandrer sig, men systemet for fordeling af magt gør det ikke nødvendigvis, og det kan give populismen blod på tanden. Gennem populisme bringes eliternes "magttyranni" og moderne konsensusdemokrati i hvert fald under pres (Todorov 2009). Om populisme er skadeligt, kan som sagt diskuteres. At populismen har udfordret det herskende politiske establishment og den politiske konsensus blandt etablerede partier er ikke nødvendigvis usundt. Populisme efter ofte set som et instrument for mobilisering. Som sagt af filosofen og politologen *Ivan Krastev* har Bulgarien siden 1989 været styret af ikke blot liberale og socialister, men også en konge (Simeon) og hans bodyguard (Borissov), begge populister i den mere bløde udgave¹. *Jacek Zakowski* taler i det polske "Polityka" (29, 2016) om en "populistisk bakterie" i alle de politiske partier, *Andrej Zaslove* (Zaslove, 2008) om "patologisk normalitet", forstået på den måde, at den patologi, som kendetegner populisme, er blevet en integreret og ufravigelig del af moderne politik. Selv stuerene og etablerede partier kan føle sig fristet til at gribe til populistiske fremgangsmåder, hvilket vi har set i eksempelvis flygtningespørgsmålet, hvor også socialdemokratierne fører en hård linje. Her har

¹ Interview med Krastev i det polske "Polityka" ½ 2011, side 22-24, "Julian bez ziemi"

eksempelvis Tjekkietts præsident Milos Zeman og Slovakiets ministerpræsident udtalt sig meget skarpt om flygtninge og immigranter og om faren for islamisme i Europa. Set i det perspektiv kan populisme betragtes som en *optrapning* af den form for politik, en særlig ”demagogi”, som vi ser hos stort set *alle* de politiske partier, frem for alt trangen til at forenkle tingene og love vælgerne alt for meget. Populisme kan et godt stykke være skabt af medierne, kort sagt i form for ”mediipopulisme”.

I dag er populisme lige så meget en udfordring for det moderne liberale demokrati som for de ikke-demokratiske regimer rundt om i verden. Som sagt af *Pierre André Tagieff* har såvel demokratiske som ikke-demokratiske regimer populistiske dimensioner og orienteringer. I øst har de politiske reformer i årene efter 1989 på ingen måde fjernet de egalitære-populistiske trusler (Bugarcic, 2008:192). I de eks-kommunistiske lande skal populisme ses i sammenhæng med de politiske og økonomiske transformationer, der skabte et rum, en ”opportunity structure”, for vækst i populistiske partier og protestbevægelser rettet mod det liberale demokrati, de etablerede partier, markedsøkonomien og EU, kort sagt en protest mod politisk ”korrekthed” og ”sammenspisthed” (Smilov, 2011:5). For de central- og østeuropæiske lande har den historiske arv haft betydning, idet der fra det gamle system var arvet traditioner for intolerance, eksklusivitet, kompromisløshed, karismatiske ledere, ekstrem personalisering og udbredt ideologisk kaos. Der var herved blevet skabt en særlig stiafhængighed med en tradition for svage partier og svage vælgerkoblinger, vage og uklare politiske ideologier og overlappende programmer, alt sammen fremmede for udvikling af forskellige varianter af politisk populisme (Kuzio, 2010b:6).

Populismens forskellige fremtrædelsesformer, hvert land med sine hovedtemaer

Storbritannien: euroskepticisme og løsrivelse

Frankrig: Islamofobi

USA: isolationisme

Polen: traditionalisme

Grækenland: anti-marked holdninger

Spanien: modstand mod partier, "antipolitik"

Kilde: Jascek Zakowski i det polske "Polityka" 29 2016: 19-21.

I det "nye Europa" i øst har som vi skal se i det følgende, populismen ikke blot været rettet mod systemet før 1989, men i høj grad også mod forholdene *efter* 1989. Populismen blev en alvorlig udfordring, da der typisk blev satset på vælgermobilisering og *direkte* demokrati. Protesterne har i høj grad været rettet mod magtarrogance og foragt over for "folket" hos dem, der frygter "flertalstyranni", ligesom populismen sikrer transitionernes sociale tabere og politisk hjemløse et tilflugtssted. Modstand mod den siddende regering kan blive til modstand mod selve systemet. De etablerede partier har på forskellig vis forsøgt at opstille barrierer for etablering af nye populistiske partier, det være sig gennem almindelig lovgivning, fx valgløve og hårde betingelser for registrering, eller gennem bestemte fortolkninger/misbrug af forfatningsbestemmelser (Smilov, 2011). Men det lykkes ikke lige godt. Ofte er problemet ikke populisme, men mere de etablerede partiers svigt. Iflg. populister forstyrres den direkte kontakt mellem lederne og folket af mellemliggende institutioner som forfatningsdomstole, ombudsmandsinstitutioner og internationale konventioner, der begrænser handlefriheden og udhuler det reelle demokrati. Folkets ret til indflydelse, hævder populister, begrænses af de etablerede sammenspiste partier. Den nationalpopulistiske variant har manifesteret sig i hård euroskepticisme, modstand mod globalisering og afgivelse af suverænitet til EU og andre internationale organisationer. Populisme udtrykker ofte en udbredt demokratisk "træthed" ("fatigue") og post-EU-medlemskab frustrationer og, ikke at forglemme, en stigende modstand mod etablerede partier og institutioner (Bútorá og Gyárfásová, i Gyárfásová mfl., 2011:132). Illiberal populisme griber fat om de alvorlige udfordringer, som det liberale demokrati står over. Populisterne stiller relevante spørgsmål, problemet kan være indholdet, om *svarene* på spørgsmålene er holdbare og gode nok. Det er en udbredt opfattelse, ikke mindst efter finanskrisen, at den fri markedsøkonomi og neoliberalismen reelt er død, og at populismen har været med til at give dødsstødet. I Spanien (Prodemos) og

Grækenland (Syriza) skabte opbakningen til protestpartier i hvert fald problemer for EU og euro-samarbejdet.

Populisme, vigtige egenskaber:

Anti-elite holdninger, ”Vi” (det ærlige folk), over for ”Dem” (den korrupte elite)

Modstand mod de etablerede partier og institutioner

Modstand mod liberal (og socialdemokratisk) konsensus og politisk ”sammenspisthed”

Vrede og følelser fortrænger ”rationel tænkning”

Karismatisk lederskab

Kamp mod korruption

Få og simple politiske budskaber uden bestemt ideologi, simplificering af det politiske rum

Appel til de socialt utilfredse

Den højre-nationale variant:

Skepsis over for det retlige system, herunder forfatningsdomstole

Xenofobi og nationalisme

Anti-immigration holdninger, ofte anti-roma holdninger

Euroskepticisme

Sammensværgelsesteorier

Populistiske partier i øst, eksempler

Populistiske partier finder vi i både det gamle og ny Europa. I Vest kender vi eksempelvis Gylden Daggry i Grækenland, AfD i Tyskland, Front Nationale i Frankrig, Den Nordlige Liga i Italien og Sverigesdemokratierne i vores eget naboland. Som regel baserer populisme sig på få simple budskaber og mobiliserende strategier og en eller få karismatiske ledere. Blandt de ekstreme partier i Central- og Østeuropa var Stanislaw Tyminski's "partiet X" og Partiet for Retfærdighed og Liv (MIEP) i Ungarn kortvarige fænomener; i Polen efter valget i 2001 var Andrzej Lepper's aktivistiske populistiske bondebevægelse Selvforsvar og Ligaen af Polske Familier i stand til at true de etablerede partier og forstærke polariseringen. I 1990erne havde fundamentalistiske katolske grupper haft stor indflydelse, bl.a. gennem Valgaktion Solidaritet. Efter valget i 2005 lancerede Kaczynski-brødrenes Lov og Retfærdighedspartiet deres IV Republik som alternativ til den II Republik før 1989 og den III Republik, der fulgte efter rundbordssamtalerne i 1989. Vi blev i den forbindelse vidner til ekstrem værdipolitik, en helt særlig form for "policy of values" og historiepolitik. Som meget rammende sagt af chefredaktøren for "Gazeta Wyborcza" Adam Michnik, havde vi med Kaczynski-brødrene ved magten at gøre med en politik, der bygger på "Bush's ideologi og på Putin's metoder" (Rupnik, i Bútorá mfl., 2007:163). Men Lov og Retfærdighedspartiet kan dog ikke henføres til de mest ekstreme partier på den europæiske højrefløj².

Et af mange eksempler på optrapningen af værdipolitikken var de synspunkter, der blev udtrykt af undervisningsministeren i Jaroslaw Kaczynski's regering, Roman Giertych fra *Ligaen af Polske Familier*, der slog til lyd for et forbud mod abort i hele Europa. Hans far, der dengang var medlem af Europaparlamentet, gjorde sig i øvrigt bemærket ved at udgive et antisemitisk skrift, hvor der blev gjort brug af Europaparlamentets logo, og flere af partiets medlemmer af Europaparlamentet udtrykte ligefrem begejstring for Spaniens afdøde diktator general Franco, som blev betragtet som

² Partiet er behandlet i en særskilt publikation.

en "outstanding" katolik. Ligaens synspunkter er senere i nogen grad blevet overtaget af andre udenomsparlamentariske højreekstreme bevægelser som eksempelvis "Polens Nationale Genfødsel" (NOP). Til det højre-nationale kan føjes Lech Kaczyński's homofobi, da han som borgmester i Warszawa greb ind over for homo-parader og foreslog dødsstraf. Ved valget i oktober 2015 vendte Ret og Retfærdighedspartiet tilbage til regeringsmagten, denne gang med et flertal i parlamentet og en præsident (Andrzej Duda) i ryggen. Hurtigt efter valget igangsatte partiet, ledet af Jarosław Kaczyński, en "urbanisering" af Polen, med "et Budapest i Warszawa". Forestillingerne om Europas fremtid svarede mere til den yderste højrefløj i USA end til dem, der verserede i det politiske establishment i Europa. Lov og Retfærdighedspartiet stillede også forslag om udrensninger af (eks)kommunister og folk, der i partiets egen optik havde samarbejdet for tæt med det gamle regime.

I *Slovakiet* har ekstrem nationalisme været repræsenteret gennem *Slovaکیets Nationale Parti* (SNS), der ved 1992 valget og i særdeleshed efter Jan Slota's overtagelse af formandsposten for partiet i 1994 anlagde en stadig mere radikal, anti-vestlig, nationalistisk og religiøs linje. Partiet har siden grundlæggelsen i 1990 gennemløbet adskillige opsplitninger og diverse interne kriser. Første opdeling kom blot få måneder efter selve oprettelsen. Partiet hørte fra start til kategorien "single issue" nationalistiske partier og koblede sig til den nationalistiske "vi-dem" skillelinje, der havde en vis betydning ved valgene frem til 2010 (Smetanková, 2012). Senere delinger af partiet førte til katastrofale vælgertab. Partiet formåede aldrig at få etableret en demokratisk partikultur, dertil var partiet for topstyret og uden det tilstrækkelige indre sammenhold³. Reelt har partiet været en del af "Dem" ("den korrupte elite"), for så vidt som partiet har været med i regeringer, og formanden Jan Slota, bl.a. takket være jobbet som borgmester, har hørt til de rigeste i Slovakiet med penge, der i nogen grad blev tjent takket være korrupsion. Frem til 1998 og senere også efter valget i 2006 arbejdede SNS sammen med Vladimir Meciar's Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet, efter valget i 1994 og 2006 i en fælles regering. Samarbejdet overlevede, men var langt fra problemfrit.

SNS forsøgte at forene kristelige og nationale værdier og slog på familien, nationen og Gud. Partiet knyttede an til den nationalistiske "Ludák-tradition" fra mellemkrigstiden, men havde ikke bestemte partier at støtte sig til fra den periode. Før 1. verdenskrig havde SNS været et al-nationalt og indflydelsesrigt eliteparti. I mellemkrigstiden blev partiet marginaliseret, men havde dog en vis

³ Miroslav Konečný, Karel Zechota, "Slovenská národná strana: drhá sance", *Central European Political Studies Review* 2-3/jaro-leto 2005.

appel til nationalt følede evangelisk indstillede vælgere (Kopecek, 2006:167). Partiet blev (gen)oprettet i 1990.

Slovakiets Nationale Parti (SNS) reagerede i 1998 især skarpt mod det ungarske mindretalspartis regeringsdeltagelse og de ungarske regeringers støtte til mindretallene i nabostaterne, især blev der rettet kritik mod de status-love, som blev vedtaget under Orbán's regering, og som skulle give de ungarske mindretal i udlandet særrettigheder, måske stemmeret. SNS har konstant haft blikket rettet mod det ungarske mindretals og den ungarske regering's handlinger. Flere gange argumenterede SNS for at forbyde den ungarske koalition (SMK) på grund af det partis støtte til den ungarske regering's krav om autonomi for bestemte regioner i syd. I forbindelse med lokal- og regionalvalgene i 2005 støttede SNS forskellige lokale "negative" alliancedannelser, der normalt bestod af SNS, Smer-SD og KDH og primært var rettet mod at begrænse det ungarske mindretalsparti SMKs muligheder for at få indflydelsesrige poster lokalt. Formanden Jan Slota anerkendte principielt medlemskabet af EU, men afviste medlemskabet af NATO. Partiet har støttet princippet om social markedsøkonomi, men har været forbundet med korruption og største virksomheders interesser.

Partiet opnåede repræsentation i parlamentet ved alle valgene frem til 2002. Før det valg var SNS blevet opdelt i to næsten identiske partier på grund af mest personlige uoverensstemmelser på ledelsesplan, og det kom til at koste dyrt vælgermæssigt. Det oprindelige SNS⁴, ledet af Anna Malikova, fik ved valget i 2002 3.3 pct. af stemmerne og det Oprigtige Slovakiske Nationale Parti ledet af Jan Slota lidt mere, 3.7 pct. Det betød, at ingen af de to konkurrerende og næsten identiske SNS-partier klarede spærregrænsen på de 5 pct. I marts 2005 kom det til en genforeningskongres. Meningsmålinger viste, at partiet med stor sikkerhed kunne genvinde repræsentationen i parlamentet ved et kommende valg, hvilket også skete ved valget i 2006. Her opnåede det genforenede SNS mere end 12 pct. af stemmerne. Partiet gik derefter med i Smer-SD-regeringen, dog uden formanden Jan Slota som minister. Partiet fik i alt tre ministerposter, for miljø og byggeri og regional udvikling samt skoleforhold, men kun sidstnævnte, Ján Míkolaj, beholdt posten tiden ud.

⁴ Slota's parti: Pravá slovenská národná strana (PSNS).

Hurtigt efter valget gjorde Jan Slota sig bemærket ved at udtale, at han kunne have ønsket sig, at alle ungarere havde forladt Slovakiet efter 2. verdenskrig, som tyskerne havde gjort det Tjekkiet, ligesom han fortsat såede tvivl om det ungarske mindretals loyalitet over for den slovakiske stat. I september 2006 krævede han, at det ungarske mindretalsparti skulle nedlægge sine mandater i parlamentet, da partiet havde ført samtaler med ungarske partier og grupperinger i den hensigt at få andre stater til reagere negativt over for den ny regering til skade for den slovakiske stat og demokratiet. SNS var afvisende over for uafhængighed for Kosovo, da dette kunne animere ungarske mindretal og ungarske politikere til at kræve autonomi for ungarere bosiddende i nabolandene.

For at formindske det ungarske mindretals muligheder blev der foreslået en indskrænkning i antallet af regioner, fra otte ned til blot tre. Skærpelsen af den nationalistiske linje og den voksende støtte til højrefløjen i Ungarn ved Europaparlamentsvalget i juni 2009 og parlamentsvalget i april 2010, gav SNS en solid politisk platform både hjemme og i Europa. Det kom derfor som et chok for partiledelsen, at SNS ved valget i 2010 kun akkurat klarede spærregrensen på 5 pct. for repræsentation i parlamentet og således ikke blev udslagsgivende i forbindelse med regeringsdannelsen. Meningsmålingerne inden valget havde spået partiet et bedre valgresultat, men mange SNS-vælgere havde øjensynligt i sidste øjeblik valgt at støtte Robert Fico's parti Smer-SD, som klart bedre var i stand til at præsentere vælgerne for en sammenhængende økonomisk og social politik. Partiets voldsomme udmeldinger, fx da Slota drog sammenligninger mellem Orbán's regering og Hitler, lykønskede Hvideruslands Lukasjenko med valgsejren og formulerede sig stærkt provokerende om romaerne, skræmte mange (Kollár m.fl., 2011:75). SNS afviste kategorisk slovakisk medvirken til at yde særlig økonomisk støtte til det kriseramte Grækenland. Valgnederlaget førte naturligt nok til hård kritik og splid internt partiet og også til eksklusioner. Den nationalistiske retorik og den nationalistiske skillelinje havde tydeligt mistet en stor del af den tidligere appel til vælgerne, heller ikke de voldsomme udtalelser angående romaerne virkede længere.

Men SNS fik ved valget hård konkurrence fra det ny og endnu mere ekstreme nationalistiske parti, *Folkepartiet Vort Slovakiet*, der var blevet oprettet i 2011 og i 2016 overraskende opnåede 8 pct. af stemmerne og erobrede 14 pladser i parlamentet. Især mange førstegangsvælgere stemte på partiet. Formanden, Marian Kotleba, regional præsident for Banská Bystrica, havde tidligere gjort sig

bemærket med voldsomme udtalelser om og manifestationer rettet mod romaer og immigranter og blevet straffet herfor ved domstolene. Op til valget gik han klædt i en uniform, der lignede Hlinkagardens under 2. verdenskrig. I Banská Bystrica fik han fjernet EU-flaget fra alle offentlige bygninger, i det omfang det var muligt. Al økonomisk støtte til romaer skal standses, mener partiet. Partiet har set sig selv som et alternativ til det ”korrupte og kriminelle demokratiske system” og til de bestående politiske partier, der ”stjæler og plyndrer vort land og sælger ud af værdierne”. Målet for partiet var at få skabt et politisk uafhængigt og selvforsynende Slovakiet, fri for USA, EU og NATO og de multinationale selskaber. NATO betragtes som en ”forbryderisk”, ja en ”terrororganisation”. Partiet startede en underskriftsindsamling for at få afholdt en folkeafstemning og både EU og NATO medlemskabet. I henhold til slovakisk lov kræver det 350.000 underskrifter, og stemmeprocenten skal være mindst 50 for at afstemningen er gyldig. NATO-medlemskabet er ikke populært i den slovakiske befolkning, flg. meningsmålinger kun støttet af omkring 30 pct. af befolkningen. Slovakiet bruger kun 1.1 pct. af sit BNP på militær, og det tal har regeringen ikke til sinds at forhøje trods pres fra USA. Der skal ifl. partiet skabes langt større sikkerhed for ”anstændige borgere”, bl.a. gennem oprettelse af særlige borgerværn, mere økonomisk udvikling, fødevarer og sundhed for alle, ligesom kristne moralske værdier fri for liberal dekadence skulle i højsædet. Slovakiet skulle være fri for etniske minoriteter og migranter. Den kleriko-fascistiske styre under 2.verdenskrig, som var nært allieret med Hitler-Tyskland, betragtes som ”en god periode” for Slovakiet. Årsmålingen for oprettelse af det ”uafhængige Slovakiet” ønskes markeret som en form for helligdag. Ikke mindst derfor betragtes partiet med god ret som ”fascistisk”. At partiet opnåede en betydelig repræsentation i parlamentet har tydeligt præget den politiske debat, der siden valget er blevet væsentlig mere brutal og personfikseret. Medierne og ikke mindst de sociale medier bidrog til partiets fremgang gennem fokuseringen på de mange mere eller mindre reelle ”skandaler”.

Ved valget i 2016 fik også det stærkt populistiske ”*Vi er en Familie – Boris Kollár*” oprettet af den kendte rigmand Boris Kollár, repræsentation i parlamentet. Partiet blev skabt gennem et navneskift for det allerede eksisterende parti ”Vort Land (”Nas kraj”), der havde sin base i det østlige Slovakiet. Gennem navneskiftet undgik Kollár at skulle indsamle 10.000 underskrifter for at få partiet registreret hos myndighederne. Partiets ideologi er ikke kleriko-fascistisk inspireret ganske som Folkepartiet Vort Slovakiet’s. Ideologisk er partiet mod højre, er stærkt nationalistisk, euroskeptisk, anti-roma, er derudover ”non-politisk”, i egen sprogbrug ”agoristisk”, ønsker indført

direkte demokrati og nedbryde staten og støtter civil ulydighed. Familien skal være samfundets nøglesektor ("celle"). Kun i familien kunne folk føle sig sikker i en urolig verden. Kollár selv har ni børn. Han har aldrig lagt skjul på sin modstand mod immigration, fremmede kulturer og polygami. Han har været ejer af "Fun Radio", men han nægter at have brugt dette medie til politiske formål. Han har ikke været særlig meddelsom om, hvorfra han har skaffet penge til partiet – og hvor mange.

I Tjekkiet har ekstreme højrepartier ikke haft den store succes, hvilket iflg. *Miroslav Mares* (Mares, 2011:283) skyldes uenigheder ideologisk og forskellige fortolkninger af tjekkisk historie, og dårlige erfaringer med højreekstremisme før og under 2. verdenskrig. Frem til valget i 1998 blev de ekstreme holdninger på højrefløjen mest udtrykt gennem *Det Republikanske Parti* (SPR-RCC). Partiet blev dannet i december 1989, dvs. straks efter fløjlsrevolutionen. Ved valgene i 1992 og 1996 opnåede SPR-RSC 6 og 8 pct. af stemmerne, men mistede repræsentationen i parlamentet ved det efterfølgende valg. I midten af 1990'erne repræsenterede to yderliggående partier, kommunister og republikanere, omkring 20 pct. af vælgerne, en høj stemmeandel sammenlignet med andre centraleuropæiske lande og alvorligt for den politiske stabilitet. SPR-RCC optrådte både radikalt, populistisk og nationalistisk og blev derfor ikke uden grund blevet sammenlignet med Ruslands Zjirinovski's liberale demokrater, Haider's parti i Østrig og Le Pen's parti i Frankrig. Republikanerne og ikke mindst partiets leder Miroslav Sladek benyttede klassiske populistiske formuleringer, der ikke altid har været lette at placere på højre-venstreskalaer. Før 1989 havde Sladek i nogle år (1981-1986) arbejdet i afdelingen for presse og information, dog ikke med presse censur (Gjuricova, 2011:316), og senere sluttede han sig til det stærkt antikommunistiske Demokratisk Initiativ. Forståeligt nok gik Sladek hårdt til angreb på dissidenternes "etos" som formuleret i fx ugebladet *Republika* med hårde og særdeles vulgære angreb på ikke mindst Václav Havel.

Den overgang til markedsøkonomi som Klaus stod for, blev kritiseret skarpt. Også den anti-tyske retorik tog til. Rudolf Smucer fra partiet erklærede uden omsvøb, at Klaus' regering blot er gidsler for Tyskland og hans kabinet sammensat af fremmedfjendske elementer som jøder, polakker, tidligere sudetertyskere og lignende suspekter personer (Kopecek, 2010:261). Særlig iøjnefaldende var de stærkt fremmedfjendske og antiestablishment synspunkter rettet mod romaerne, præsidentinstitutionen, medierne og udlændingene. Erstatning til kirken og lustrace, udrensning af påståede agenter, var heller ikke partiets kop te. Den ny politiske elite i Tjekkiet blev af

republikanerne set som gennemkorrumperet og nært forbundet med det gamle system og derudover alt for eftergivende over for Tyskland og roma-befolkningen. Partiet vakte derudover opsigt ved at støtte til Libyens diktator Kaddafi og kræve gamle tjekkiske områder fra mellemkrigstiden (de daværende Rutenien), i dag ukrainsk område, tilbage. Kort sagt bevægede partiet sig fra antikommunistisk til radikal højrepopulisme og sjovinisisme med konservative egenskaber (Gjurocova, 2011:314).

Republikanerne havde hverken rod i dissidentmiljøer eller i partier fra mellemkrigsperioden, selv om partiet selv erklærede at kunne føre sig sin historie tilbage til mellemkrigstidens republikanske parti, som dengang mest havde henvendt sig til landmænd og småbønder. De høje stemmetal gav både republikanere og kommunister et afpresningspotentiale, men i de første fem år efter fløjlsrevolutionen kunne Tjekkiet alligevel mønstre stabile borgerlige flertal i parlamentet takket være ODS' meget stærke position. Polariseringen skyldtes måske i virkeligheden ikke tilslutning til de to yderpartier, men snarere den generelt polariserede politiske kultur og de meget skarpe modsætninger på personplanet mellem selv de etablerede, "stuerene" og derfor politisk relevante partier.

Republikanerne fik særlig stor støtte fra de grupper, som Samuel Lipset i sin tid betegnede som det fascistiske centrum. Partiet fik således mange stemmer i det nordlige Böhmen, hvor den xenofobiske afvisning af immigranter og romaer havde godt tag i arbejdsløse og arbejdsløshedstruede industriarbejdere. Tilslutningen kom ikke så meget fra vælgere, der traditionelt stemte på højrepartier, f.eks. kvinder, ældre og stærkt troende, snarere vælgere der normalt stemte på venstrefløjspartier, især mænd, unge og ikke-troende. Mange mænd under 30 år, bosiddende i mellemstore byer mellem 20.000 og 100.000 indbyggere, blev tiltrukket af republikanerne, dvs. stort set samme grupper som i Frankrig har stemt på Den Nationale Front og i Østrig på FPÖ⁵. Ved 1998-valget vendte mange af partiets vælgere tilbage til Socialdemokratiet.

I 2001 gik partiet økonomisk (og politisk) konkurs, men repræsentanter fra partiet stillede derefter op ved valg på en særlig liste af uafhængige enkeltpersoner og opnåede under det nye navn, "Miroslav Sladek's Republikanere", 1 til 2 pct. af stemmerne i meningsmålingerne. Dette var ikke nok til repræsentation i parlamentet, men nok til at få statstilskud i henhold til loven om

⁵ Miroslav Novák (1997), *Systemy Politických Stran*, Praha:Sociologické Nakladatelství, Praha:59.

partivirksomhed. Sladek proklamerede sit kandidatur til Europaparlamentsvalget i juni 2004, men opnåede ikke valg.

Flere enkeltsagspartier har forsøgt sig, men fx *Pensionistpartiet (DZJ)* fik ved valget i 1998 ikke stemmer nok til at komme i parlamentet, hvilket meningsmålingerne op til valget ellers havde tydet på.

Den partipolitiske scene i Tjekkiet blev efter 1998 i mindre grad end frygtet præget af ikke-regeringsduelige yderpartier. Af yderpartier med lavt koalitionspotentialer opnåede kun kommunisterne repræsentation. Senere, efter valget i 2010, frygtede mange, at et nyt republikansk parti kunne dukke op igen på grund af de voksende problemer med hensyn til integration af romabefolkningen, hvilket i eftersommeren og efteråret 2011 førte til voldelige sammenstød i flere nordböhmske byer. En ansvarliggørelse (og usynliggørelse) gennem regeringssamarbejde fandt ikke sted, idet kommunister og republikanere i alle årene blev holdt helt uden for indflydelse. Efter det republikanske parti er det politiske tomrum blevet søgt udnyttet af andre partier, fx et yderliggående "Arbejderparti for Social Retfærdighed", som dog blev nægtet at stille op. Andre nye populistiske partier, eksempelvis "Suverænitet" og SPOZ, evnede ikke at klare spærregrænsen ved valget i 2010.

Bedre gik det for Radek John's *Offentlige Anliggender (VV)*, som begyndte som et parti med populistiske budskaber uden entydigt at kunne på højre-venstre skalaerne. De politiske budskaber var modsatrettede og derfor svære at placere på højre-venstre-skalaer. I udenrigspolitikken var partiet pro-europæisk, men modsatte sig, som andre borgerlige partier i Europa, optagelse af Tyrkiet i EU. Vi havde at gøre med et ikke-ideologisk protestparti med stærk populistisk appel op til valget. Protesten var mest rettet mod de politiske "dinosauer" inden for de allerede etablerede partier. Partiet klarede spærregrænsen ved valget i 2010 og kom derefter med i Petr Necas' borgerlige koalition, men mistede herved det populistiske præg. Eksempelvis stillede partiet ikke som før valget krav om flere folkeafstemninger og gennemførte ikke, som lovet, direkte valg internt i partiet. Partiet indførte den forfatningsstridige regel, at parlamentsmedlemmer der ikke holdt partidisciplinen, skulle betale bøder. Det kom til konstant uro i partiet med eksklusioner og ministerfyringer, hvilket gik ud over vælgeropbakningen. Partiets adfærd var generelt svingende og uforudsigelig.

Især partiets uformelle leder og økonomiske ”bagmand”, Vit Bartek kom i rampelyset. I foråret 2011 blev han beskyldt for at have bestukket kolleger og via sit private sikkerhedsagentur (ABL) udspionere parlamentsmedlemmer og tvunget nogle af dem til at tie om partiets uklare finanser. I begyndelsen af 2012 blev der rejst en regulær retssag imod ham. Som følge af bestikkelsesanklagerne måtte Bartek trække sig som transportminister og som andre ministre med korrupsionsanklager hængende i luften. Radek John trak sig omtrent samtidig tilbage som indenrigsminister. Han fastholdt dog posten som vicesstatsminister for en periode. Hans udtræden af regeringen blev begrundet med manglende opbakning til hans politik for bekæmpelse af korrupsionen. VV forblev indtil videre regeringen, men krævede nye forhandlinger om regeringsgrundlaget, hvilket blev afvist. Parties politiske enegang og nye krav åbnede op for nye regeringskriser. Om tilstrækkeligt mange fra VV fortsat ville støtte Petr Necas’ regering var usikkert, og spørgsmålet var, om Petr Necas gjorde klogt i at forlade sig på en så uforudsigelig partner som VV, når det gjaldt fx omlægningen af de offentlige finanser. Men finansloven for 2012 blev trods alt forhandlet på plads, også en reform på pensions- og sundhedsområdet. Men i flere sager gik VV imod regeringens officielle linje, fx i spørgsmålet om restitution (erstatning) til kirken.

Offentlige Anliggender bevægede sig langt væk fra ”Os” (”folket”) og over til ”Dem” (”den korrupte elite”) og fik svært ved at overleve på sigt. I april-maj 2012 kom det til åben splid og til deling af partiet, hvor én gruppe med Radek John valgte at gå i opposition, mens en anden omkring Karolina Peake forlod partiet og oprettede LIDEM, en udbrydergruppe bestående af syv parlamentsmedlemmer, som bakkede op om regeringen og dermed sikrede Petr Necas’ regering et knebent flertal i parlamentet. Partiet var slet og ret ikke klar til at tage regeringsansvar og Radek John ude af stand til at klare jobbet som indenrigsminister. Reelt kom VV til handle som politisk opposition inden for regeringen. I begyndelsen af 2013 blev Vit Bartek valgt som formand og Radek John som æresmedlem, men udsigterne for det amputerede parti forekom mildt sagt ikke lyse.

Partiet gled helt ud af parlamentet ved valget i oktober 2013, og rollen som liberalt protestparti blev herefter overtaget af forretningsmanden Andrei Babis’s bevægelse ANO, oprettet i 2011, der ved valget i 2013 fik ikke mindre end 19 pct. af stemmerne. Babis (født i 1954) blev i sin tid uddannet fra handelshøjskolen for udenrigsøkonomi i Bratislava. Han var aktiv i studenterorganisationen og

havde kontakt til den tjekkiske efterretningstjeneste, hvilket han heller ikke har benægtet. Al kontakt med udlændinge, også når det gjaldt kommercielle aktiviteter forudsatte kontakt til myndighederne. Som VV valgte ANO at gå med i regering, men sammen med socialdemokraterne og KDU-CSL. Den neoliberale profil var således mindre udtalt end hos VV. Lederen, Andrei Babis, understregede, at han af natur ikke er politiker, men blot et "hårdt arbejdende menneske", grundlægger af sit firma Agrofert tilbage i 1991 og en af de største arbejdsgivere i landet. Han er blevet beskyldt for før 1989 at have haft forbindelser til den kommunistiske efterretningstjeneste. Som sagt benægter han ikke kontakt, den var uundgåelig, men afviser alle beskyldninger om samarbejde og har forsøgt at rense sig ved en slovakisk domstol. Agrofert fik efterhånden adskillige økonomiske forretninger også uden for Tjekkiet selv især inden for landbrug, fødevarerproduktion samt kemisk industri, fx virksomheder som ungarske MOL, polske Orlen og tyske BASF. I Tjekkiet selv er omkring 40 pct. af alle fødevarer i butikkerne kommet fra Agrofert eller formidlet virksomheder med tilknytning til Agrofert. Agrofert har også engageret sig i medieverdenen med økonomisk engagement i bl.a. Mlada Fronta DNES og Lidove Noviny samt IT protalen idnes.cz. I 2013 havde Agrofert sammenlagt omkring 27.000 ansatte. I Europaparlamentet samarbejder ANO med den liberale gruppe ALDE. I Kommissionen blev partiet repræsenteret gennem Vera Jourová. Staten, erklærede Babis, skal drives, som et firma, underforstået som hans Agrofert, og det har appelleret til de mange vælgere, der er godt trætte af traditionel politik. Efter udnævnelsen til finansminister og viceministerpræsident trak han sig fra sine poster i firmaet. I den ny regering fik ANO fem poster, flere af ministrene havde tilknytning til Agrofert. Babis selv ser ikke den nære tilknytning til Agrofert som et problem. Vælgerne er gjort opmærksom på det og accepterer det. Men interessekonflikter bliver svære at undgå, eksempelvis når det gælder skattespørgsmål og emner med relation til sanktioner over for Rusland. Her forfølger ANO forretningsinteresser, og ser sanktionerne som afmagt hos diplomater og politiske ledere, når det gælder om at finde holdbare aftaler.

Også partiet *Daggry* repræsenteration i parlamentet ved valget i 2013. Krigsveteranen Miroslav Lidinský blev den 8. august 2015 valgt til ny leder for partiet med nu navnet "Daggry-National Koalition", et erklæret nationalistisk og xenofobisk og især stærkt antimuslimsk parti. Han afløste Tomio Okamury der har forladt partiet og forsøger sig med et nyt. Hele ledelsen for partiet er udskiftet, også partiets logo. Lidinský var i sin tid med i en tjekkisk militær enhed under krigen i Afghanistan. Det er før sket, at krigsveteraner og tidligere legionærer har forsøgt sig i politik. Det

fleste kommentatorer var enige om, at Lidinský ikke er et politiske talent, men den spændte internationale situation og flygtningestrømmen fra Nordafrika og Mellemøsten kan måske give partiet en chance ved næste parlamentsvalg berammet til 2017. ”Daggry” var blot ét blandt adskillige små partier på højrefløjen. Den yderste højrefløj var stærkt fragmenteret og den politiske indflydelse beskedent. Blandt dem finder vi Adam B. Bartos national-demokrater, Arbejderpartiet for Socialretfærdighed samt Blokken mod Islam. ”Daggry” har søgt samarbejde med sidstnævnte.

I Slovakiet blev den liberale populisme ved valget i 2010 repræsenteret gennem *Frihed og Solidaritet* (SaS), der kan ses som det første liberal-populistiske politiske alternativ til de gamle partier (Peter Učen, i Gyárfásová mfl. (2011:88). Leder var Richard Sulik, forretningsmand og en af arkitekterne bag de liberale økonomiske reformer efter årtusindeskiftet. Partiet blev oprettet eksogent, som et helt nyt parti, i begyndelsen af 2009 af unge pro-marked og teknokratisk indstillede, der godt nok talte om frihed og solidaritet, men i praksis blev det liberale aspekt vægtet højest. I 2009 gennemførte partiet en underskriftsindsamling for at få gennemført en folkeafstemning om nogle af partiets mærkesager, og det lykkedes også at få indsamlet de nødvendige 350.000 underskrifter. Præsidenten (og de andre partier) nægtede at lade afstemningen gennemføre på samme dag som kommunalvalg og parlamentsvalg, og det betød at valgdeltagelsen blev for lav til, at resultatet af afstemningen kunne være bindende for regeringen. Partiet overvejede at stille op ved valget i 2010 i valgforbund med andre partier, men det endte med beslutningen om at stille op selvstændigt. På europæisk plan er SaS repræsenteret i den liberal-demokratiske gruppe ELDR.

Partiet afviste et samarbejde med Robert Fico’s Smer-SD og gik efter valget i 2010 med i den borgerlige koalition. Ved valget i 2010 fik det nye parti mest støtte blandt unge, byboere, folk med længerevarende uddannelser, der placerede sig selv højt målt efter social status og var fælles om at ønske nye politiske ansigter på banen. Stilen og argumentationen var åben og ligefrem, præget af moderne ”marketing” og med flittig brug af IT. SaS talte for en ny markedsøkonomi fri for korrupsion og politisk indblanding, en ”livsstilsliberalisme” med lav respekt for det politiske establishment og de etablerede procedurer for politik. Partiet støttede også legalisering af ægteskaber mellem homofile og afkriminalisering af brug af marihuana, hvilket dog ikke kunne accepteres af andre partier inden for ELDR. Kravene gik også om ophævelse af politikernes immunitet og nedbringelse af priserne på politikernes biler og nej til en betalingsring omkring hovedstaden

Bratislava. Partiet har fra begyndelsen været stærkt imod at yde de store økonomiske hjælpepakker til de kriseramte euro-lande i Sydeuropa, og netop det emne førte i oktober 2011 til alvorlig splid i regeringen og efter megen dramatik også til udskrivelse af valg til afholdelse den 10. marts 2012.

Allerede tilbage i december 2010 havde SaS erklæret, at Slovakiet burde udarbejde en plan for tilbagevenden til egen nationale valuta, for det tilfælde eurozonen ikke kunne fungere (Kollár mfl., 2011:87). En særlig fraktion i partiet, ”Almindelige Mennesker” (”Obyčajni Lud’ia”, OL) kom til at volde problemer for regeringsammenholdet, idet OL konstant fremførte egne synspunkter. Om SaS kom med i en regering efter valget i marts 2011 blev regnet for usandsynligt pga. euro-modstanden. Ved valget i januar 2016 genvandt SaS ikke repræsentationen i parlamentet. Meningsmålinger før valget den 10. marts 2011 gav såvel ”Almindelige Mennesker” (OL’aNO) som det andet nye parti ”Partiet 99 procent-Borgernes Stemme” stemmer nok til at passere spærregrensen og det på Dzurinda’s SDKUs og Sulik’s SaS’s bekostning. Ved valget opnåede Igor Matovic’ parti *OL’aNO* 8.5 pct. af stemmerne på en antisystemtisk og antipolitisk dagsorden med kritik af korrupsion og klientelisme og mangel på ”transparency” i slovakisk politik. ”Partiet” gjorde en dyd ud af at være uden hovedkvarter og fast organisation og også uden partidisciplin. OL’aNO genvandt repræsentationen i parlamentet ved valget i januar 2016. Valget i 2011 førte til en alvorlig svækkelse af den borgerlige blok, der dengang ikke udgjorde et samlet alternativ til Robert Fico’s Smer-SD. Årsagen til de nye partiers opkomst var blandt andet offentliggørelsen af båndudskrifter, ”Gorila-skandalen”, der afslørede alvorlig korrupsion i årene 2005-06 i Mikulas Dzurinda’s regering.

Det polske bondeparti PSL og det polske politiske system som helhed i en periode alvorligt udfordret af Andrzej Lepper’s parti ”*Samoobrona*” (Selvforsvar), der i 1990erne havde gennemført flere voldelige aktioner med bl.a. vejblokader, med det mål at presse regeringen til indrømmelser. Partiet startede som en protestbevægelse med appel til gældsramte landmænd, men fik snart efter godt fat i flere utilfredse vælgere. Bevægelsen fik snart nærmest anarko-syndikalistiske træk. I 1992 blev skabt bedre organisatorisk struktur, og i 1993 blev partiet så også formelt oprettet. Partiets finanser var over hele perioden ret uigennemskuelige og derfor genstand for en hel del diskussion i pressen.

Andrzej Lepper selv havde i begyndelsen af 1990'erne optaget lån og bragt sig i uløselig gæld. Dette indikerer i sig selv, at Selvforsvar mest appellerede til den nye klasse af bønder og til folk med mellemstore brug, kort sagt "bondemellemklassen", som havde stiftet stor gæld for at udvide bedriften eller lejet ekstra jord med samme mål for øje⁶. Alle i partiets ledelse havde da også gennem årene været forholdsvis velhavende. Renata Beger, partiets næstkommanderende i 2003, var således ejer af 200 ha. i landbrugsareal og to beboelsejendomme. Flere i Selvforsvar's ledelse havde før 1989 været medlemmer af det kommunistiske parti og nærede således en vis sympati for det gamle system. Mange partitilhængere udtrykte især sympati for Gierek-perioden i 1970'erne. Andrzej Lepper aflagde i god overensstemmelse hermed i 2004 et kontroversielt besøg i Moskva.

Partiet var fra starten ret centralistisk opbygget med nærmest diktatorisk magt til formanden. Kort sagt blev partiet stærkt lederstyret. Lepper nød godt af glorificering og karismatisk lederskab. Lepper forsøgte sig to gange ved præsidentvalgene, det rakte i 1995 dog kun til 1,3 pct., i 2000 dog stigende til 3 pt. Ved 1997-parlamentsvalget var partiets vælgerandel helt nede på blot 0,1 pct.

Men trods lave stemmetal i begyndelsen blev Lepper og Selvforsvar betragtet som en vigtig faktor i polsk politik. Partiets kongres i 1999 havde således flere fremtrædende politikere fra andre partier som indbudte gæster. Det politiske gennembrud kom ved 2001-valget. Formelt trak Lepper sig efter valget tilbage fra formandsposten i Selvforsvar i begyndelsen af 2002, men han forblev partiets reelle leder. Flere partimedlemmer foreslog at tildele Andrzej Lepper et livsvarigt partimedlemskab.

Hvor vejaktionerne tidligere var en hindring for valgfremgang, blev de op til valget i 2001 en fordel på grund af de voksende sociale frustrationer i store dele af befolkningen. Modsat PSL lykkedes det for Selvforsvar ved 2001-valget at skaffe sig ganske mange stemmer også i de større byer. Især i sidste fase af valgkampen lykkedes det for partiet at erobre en del stærkt utilfredse venstrefløjsvælgere. Der var i overvejende grad tale om mænd og folk med kortvarige uddannelser.

Afpresningspotentialer har været stort, men koalitionspotentialer forblev lavt. I parlamentet gik samarbejdet med SLD-UP lige efter valget i 2001 ganske godt. Selvforsvar stemte således for et tillidsvotum til regeringen, og Lepper blev som belønning herfor tildelt posten som viceformand for Sejmen. Den post blev dog inden længe taget fra ham på grund af provokerende udtalelser og

⁶ Barbara Fedyszak-Radziejowska, "Wies polska po wyborach: radikalizacja woborów", i: *Przyslosc polskiej sceny politycznej po wyborach 2001*, Institut Spraw Publicznych, Warszawa 2002:62.

personlige beskyldninger fremført fra parlamentets talerstol. Skiftende regeringer søgte i en vis udstrækning at imødekomme nogle af kravene fra Selvforsvar, fx i spørgsmålet om støtteopkøb af landbrugsvarer og importbegrænsninger. Trods kritisk retorik blev partiet beskyldt for uformelt at agere støtteparti for de forskellige SLD-ledede regeringer i årene efter 1993, fx i forbindelse med forskellige afstemningerne om udrensningslove og personudnævnelser, fx da Włodzimierz Cimoszewicz med knebent flertal sikrede sig den vigtige post som formand for parlamentet (Sejmen).

Partiets programmer har været både vage og tågede og med tomme gyldne løfter uden finansiel dækning. Sloganet lod bl.a. på ”alle andre (end vi) er kompromitterede”. Anti-elite elementerne har været meget iøjnefaldende. Samoobrona anlagde fra start en euroskeptisk, men dog ikke principielt afvisende linje, når det gjaldt EU-medlemskabet, og gik som konsekvens heraf ind for satsning på mere eksport af fødevarer til Rusland i stedet for eksport blot til EU-landene⁷. Partiet afviste ikke kategorisk den aftale med EU, som Polen fik forhandlet på plads under EU-topmødet i København i december 2002, men optagelsesbetingelserne var efter partiets mening ikke gode nok, og EU-modstanden blev forstærket op til folkeafstemningen. Modstanden mod EU var pragmatisk og afspejlede ikke, som hos Ligaen af Polske Familier, en kulturel xenofobisk type nationalisme. I partiets ledelse fandtes dog Tadeusz Mazanek, lederen af sammenslutningen ”Nej til Den Europæiske Union”.

Splittelsen blev mærkbar på flere niveauer. Allerede før sommeren 2003 havde 17 medlemmer af parlamentsgruppen forladt partiet, og flere, i første omgang 10 utilfredse, fulgte efter. Der verserede ligefrem rygter om planer for etablering af en ny parlamentsgruppe bestående af ”afhopperne” fra Selvforsvar, men de planer lod sig ikke umiddelbart realisere. Flere utilfredse valgte som sidste udvej at gå over til andre partier i den hensigt at sikre sig genvalg ved det næste parlamentsvalg.

PSL modsatte sig, ganske som Selvforsvar, at give for mange indrømmelser til EU, fx i spørgsmålet om udlændinges muligheder for at købe landbrugsjord. Partiledelsen i PSL accepterede dog i modsætning til Selvforsvar det resultat, der blev opnået under EU-topmødet i december 2002. Både PSL og Selvforsvar krævede begrænsninger i nationalbankens uafhængighed, kritiserede den private finansielle sektor og stillede en stribe udgiftskrævende forslag, fx at alle studerende kunne

⁷ Fremhævet af Lepper i adskillige interviews, fx i *Wprost*, ”Pieniadze sa w bankach”, 7. Oktober, 2001: 20.

få afskrevet deres studiegæld efter fem års arbejde i Polen samt sikring af en minimumsindkomst til alle polske bønder. Selvforsvar's program kunne derfor med god ret kaldes et "PSL+" program. Partiet forlangte, at strategiske sektorer som transport, energi og telekommunikation skulle forblive i statseje. Efter de kommunale og regionale valg i efteråret 2002 indgik Selvforsvar flere konstituerings- og samarbejdsaftaler med venstrefløjspartiet SLD. Disse aftaler blev i stort tal annulleret efter krav centralt, men det skete ikke uden protester og en del udmeldelser på lokalt plan.

Økonomisk og politisk populisme og en særdeles provokerende og utraditionel adfærd også i parlamentet har været iøjnefaldende for omverdenen. Efter valget blev næsten alt gjort for over for vælgerne at fastholde indtrykket af et populistisk og fortsat "udenomsparlamentarisk" parti, men vi har som sagt, trods alt ikke haft at gøre med xenofobiske og antisemitiske tendenser som set på den yderste højre-nationale fløj. Selvforsvar lagde vægt på bekæmpelse af korruption og forsvar "menigmand", ja Polen blev kaldt det mest korrupte land i Europa⁸. På valgkonventet i juli 2005 tordnede Lepper mod de regeringer og politikere, især de "forbandede liberale", der havde ruineret landet og stjålet den nationale ejendom⁹. Partiet bestræbte sig for at fremstille sig selv som Polens eneste "uplettede" parti, selv om der blev rejst flere korruptionsanklager mod partiet, fx om ulovlige pengeoverførsler til partiet fra en polsk mangemillionær bosiddende i Uruguay, Jan Kobylanski. Partiet krævede som følge af sit eget "uplettede" rygte en økonomisk "lustrace" forstået som offentliggørelse af de nye elitors personlige formuer og indskrænkning af centralbankens beføjelser.

Samtidig med det populistiske image har partiet forsøgt at fremstille sig selv som et "modent", "ikke-korrupt" og civiliseret parti upåvirket af magtbesiddelse, måske i den hensigt at sikre sig flere kernevælgere og undgå den samme skæbne som den populistiske præsidentkandidat fra 1990 Stanislaw Tyminski og hans parti "X". Lepper fik eksperter knyttet til partiet og forsøgte at gøre partiet til et "salonfähig", moderne nationalt og patriotisk venstreparti. Flere "overløbere", ikke alene fra SLD, det borgerlige Lov og Retfærdighedspartiet og PSL tilsluttede sig det nu mere "stuerene" Selvforsvar. Ja, ex-PSL-medlemmer kaldte Selvforsvar partiets "intellektuelle ryggrad"¹⁰.

⁸ Interview med Lepper på Samoobronas hjemmeside, www.samoobrona.home.pl, 9.1. 2003

⁹ "Lepper: Samoobrona chse i bedzie rzadzic Polska", www.pap.pl 4.7.2005.

¹⁰ Pawel Wronski, "Koalicja Samoobrony, LPR i PSL - niemozliwa i realna", *Gazeta Wyborcza* 27.4. 2004.

I takt med SLD's tilbagegang fik Selvforsvar stor tilstrømning af folk, der tidligere havde stemt på SLD ud fra forventninger om, at partiet ville kunne realisere SLD's oprindelige valgløfter om flere statslige sociale ydelser. Med andre ord formåede partiet bedre end SLD at fremstå som talsmand for transitionstaberne. Flere "overløbere" fra SLD stillede op for partiet ved valget i 2005. I begyndelsen af 2004 blev partiet næststørste parti med en stemmeandel over 20 pct., kun overgået af det liberale Borgerplatformen. Partiets tilslutning hos vælgerne skulle vise sig sårbar i længden, eftersom partiet i så udpræget grad var afhængigt af en karismatisk leder (Lepper) og andre partiers fejl og mangler. Med andre ord var tilslutningen til partiet afhængig af fortsat politisk fremmedgørelse blandt vælgerne. Mange var ophørt med at være "medborgere" ("obywateli"), sloganet op til 2005 valget lød da også: "Hvert menneske har betydning" ("Kazdy czlowiek jest wazny"). Selvforsvar stod for Polens "sande interesser". Partiet kunne måske bedst karakteriseres som et "populistisk venstreparti" eller som et parti uden for højre-venstreskalaen. Frustrationerne blev afspejlet i en populistisk "antipolitik", ja selv det liberale Borgerplatformen fik op til 2005 valget gavn af SLD-UP's nedtur¹¹. Alene det *ikke* at have haft andel i regeringsmagt var en stor fordel.

I slutningen af 2004 begyndte vælgertilslutningen iflg. meningsmålingerne at falde. En af forklaringerne har lydt på at modstanden mod EU blandt bønderne dalede efter EU-medlemskabet pga. den store økonomiske støtte fra EU's kasser, andre har hæftet sig ved problemerne med partiets vage, modsigelsesfyldte nærmest utopiske program og det manglende partidemokrati. Også den skærpede partikonkurrence havde betydning for vælgertilbagegangen¹². Men partiet klarede sig trods op- og nedture ganske pænt ved 2005 valget med godt 12 pct. af stemmerne, en del mere end spået i meningsmålingerne. I anden runde af præsidentvalget pegede partiet på Lech Kaczynski, hvilket uden tvivl medvirkede til, at det lykkedes for Lov og Retfærdighedspartiet at vinde det valg.

At det ikke lykkedes at danne en flertalsregering mellem Lov og Retfærdighedspartiet og Borgerplatformen efter valget bragte uundgåeligt Samoobrona i en nøgleposition. Lepper selv talte også om Samoobrona's indtræden i regeringen og fremførte på et møde i Katowice i november 2005 igen tesen om den "tredje vej" og en "socialliberal" partiprofil. De hårde forslag om garanteret minimumsindkomst for alle, skattefritagelser for folk på overførselsindkomster, begrænsninger i

¹¹ En interessant diskussion om Samoobrona's vælgerfremgang i *Rzeczpospolita* 26.5.2004, "Za co kochaja Andrzej Lepera".

¹² Radoslaw Markowski, "Jak gasna populizmy", *Gazeta Wyborcza* 20.-21. november 2004:13-14.

nationalbankens uafhængighed, ændringer i optagelsesaftalen med EU og i selve EU-traktaten blev lempet. Partiet er, erklærede han, ikke imod privatisering, men mod den ”forbryderiske” fremgangsmåde, der er valgt. Også de sociale krav blev lempet, dog blev kravet om skattefritagelse for folk med indkomster omkring det sociale minimum opretholdt. Der blev heller ikke længere stillet krav om Leszek Balcerowicz’ afgang som nationalbankdirektør ”her og nu”. Efter valget genvandt Andrzej Lepper posten som vice-formand for Sejmen og også partiets plads i præsidiet¹³.

Lepper’s støtte til brødrene Kaczynski skulle dog vise sig behersket. Inden længe skærpede han i hvert fald kravene. Han var således ikke tilfreds med blot at opnå underordnede poster som fx vice-formand for regioner (”voivod’erne”) og poster i forskellige råd og udvalg (”agenturer”) til sit parti. Kravet lød på regeringsposter, ønsket var at være med til at regere landet, hvilket i sidste ende også lykkedes. I maj gik Lepper’s parti sammen med LPR med i regeringen, og Lepper blev her både landbrugsminister og vicepremierminister. Partiet søgte dog samtidig hermed at fastholde den ”semi-kritiske” linje. På kongressen i juni 2006 lød parolen da også ”betinget støtte” til regeringen. Byggeri og landbrug skulle bringe landet på fode efter år med de mange ”forbryderiske privatiseringer” og plyndringen af landet. Kongressen vedtog også et kommunalt program (”Manifest Samorządowy”). Stik imod den officielle udenrigspolitik anbefalede partiet et tættere samarbejde med Rusland, Frankrig og Tyskland (den eurasiske firkant) og krævede polske soldaters tilbagetrækning fra Irak. Lepper selv blev genvalgt med overvældende flertal (2.150 stemmer mod 10!).

Personkult var bestemt heller ikke fremmed for partiets medlemmer. I begyndelsen af kongressen oplæste to børn et digt til lederen, der lød således: ”Kun Lepper kan redde Polen, gid Gud vil hjælpe ham hermed”¹⁴. Kort sagt, mange spørgsmål adskilte Selvforsvar og Ret og Retfærdighedspartiet, deriblandt emner som udrensning (”lustracje”), tilstedeværelsen af polske soldater i Irak og Afghanistan, forholdet til Rusland og, frem for alt, linien i den sociale og økonomiske politik. Men det har i årene siden 1989 ikke været unormalt i polsk politik at være samtidig i regering og i (semi)opposition.

I sensommeren 2006 optrappedes uenigheden inden for regeringen, i særdeleshed om finansloven for 2007, og sidst i september trådte Selvforsvar som følge heraf ud af regeringen. I stedet fik

¹³ www.pap.pl 21.11. 2005, ”Lepper: stawiamy na tzeia droge- socialliberalism”.

¹⁴ www.pap.pl 26.6. 2006, ”Lepper ponownie przewodniczacy Samoobrony; warunkowe poparcie dla koalicji”.

konkurrenten, PSL, tilbuddet om at indtræde i regeringen. Formanden Waldemar Pawlak afviste ikke principielt tanken, men stillede høje krav. PSL var ikke interesseret i nyvalg og foreslog derfor som en sidste udvej indgåelse af en "fredspagt" med bred støtte blandt partierne, i første omgang gældende for tre måneder, hvilket ville give parlamentet en længere "tænkepause". Pagten kunne sikre i det mindste en fredelig afholdelse af de lokale og regionale valg samt gennemførelsen af den nye finanslov for 2007 og dertil en mere effektiv forvaltning af EU-støttemidlerne. Udvejen blev, at Selvforsvar igen vendte tilbage til regeringssamarbejdet. Men den markante tilbagegang ved regional- og kommunalvalgene rystede partiet i sin grundvold, og skuffelse over valget blev en katastrofe, da partiet i begyndelsen af december 2006 blev ramt af en alvorlig sex-skandale med anklager fra en partiansat (Aneta Krawczyk) mod Andrej Lepper og Stanislaw Lyzwinski om sexchikane ("sex for arbejde"). Lyzwinski tog konsekvensen af det og trak sig fra partiledelsen.

Sammenholdet i regeringen holdt således ikke ret længe. I juni 2007 lykkedes det at få skabt enighed om et tillæg ("aneks") til regeringsaftalen, men dette var en stakket frist. Allerede i juli 2007 brød regeringskrisen ud igen, da Jaroslaw Kaczynski fyrede Lepper som landbrugsminister angivelig på grund af korrupsionsmistanke rejst af regeringens særlige antikorrupsionsbureau. Måske var der tale om "bestilt arbejde". Regeringen havde mistet sit flertal, uanset at en gruppe omkring Ryszard Czarnecki brød med partiet for dog dagen efter igen at vende tilbage i angst for hurtigt nyvalg. Selvforsvar kunne ikke forhindre parlamentets "selvopløsning" og udskrivelsen af nyvalg til afholdelse i oktober 2007. Planerne om valgsamarbejde med Ligaen af Polske Familier blev opgivet. Partiet støttede nedsættelse af en kommission til at undersøge PiS-regeringens brug af det retslige system til at undergrave andre partier, i Selvforsvar tilfælde gjaldt det frem for alt sagen om korrupsionsanklager mod partiformanden Andrzej Lepper. Efter valgets udskrivelse tilbød Samoobrona, i den hensigt at kunne passere spærregrænsen, utilfredse fra SLD at stille op for partiet. Den tidligere SLD-ministerpræsident Leszek Miller sagde overraskende ja tak til opstilling i byen Lodz, men projektet mislykkedes. Ved valget i oktober 2007 mistede Selvforsvar alle pladser i parlamentet. Hurtigt efter det mislykkede valg erklærede utilfredse i partiet oprettelse af et nyt parti, kaldt "Regionernes Polen". Lepper selv frasagde ikke helt politik, også at prøve at blive valgt til Senatet.

Blandt både PSL's og Selvforsvar's vælgere har der været en overvægt af mænd. Hvor Selvforsvar arbejdede udenomsparlamentarisk, voldeligt og i bogstavelig forstand på vejene, har PSL arbejdet

mere ”gennem ord”, dvs. forhandlinger og fremsættelse af forslag i parlamentet og regionale og kommunale råd. PSL kunne frem til 2001 valget og også i 2007 nyde godt af sin høje organisatoriske styrke på lokalt niveau. De vælgere, der støttede Samoobrona, var ofte dem der ikke ville støtte det mere moderate og ”ansvarlige” PSL og heller ikke troede på SLD’s mange valgløfter. Tilslutningen til Selvforsvar var over perioden naturligt nok størst i de mindre bysamfund.

På programplanet talte Lepper om en særlig polsk ”tredje vej”, hverken socialistisk eller kapitalistisk. Programmerne udtrykte på samme tid venstrepopulisme, ”antipolitik” og agrar populisme. Partiet kunne ikke placeres på det yderste højre. Tidligere sofavælgere blev aktiveret, men det var trods dette i overvejende grad vælgere, der havde deltaget i tidligere valg, der stemte på partiet¹⁵. Selvforsvar formåede desuden at gøre solide indhug i byerne. Med andre ord, takket være Selvforsvar blev forskellene i stemmedeltagelse mellem by og land indsnævret. Selvforsvar kunne kort sagt siges at være et produkt af aktiveringen af by-land modsætninger, som ellers ikke havde været udslagsgivende ved de første valg¹⁶. Trods indhug i byerne var tilslutningen til Selvforsvar dog stadig geografisk meget forskelligt stillet, spændende fra blot 2 pct. tilslutning i det mondæne Sopot-Gdansk i nord helt op til ikke mindre end 40 pct. tilslutning i den langt fattigere Slawienski region.

Men tilslutningen skulle i sidste ende vise sig for skrøbelig. I grundet de mange skandaler tabte Lepper og Selvforsvar som sagt alle mandaterne i parlamentet ved valget i oktober 2007. Konkurrenten PSL klarede sig langt bedre med 8.9 pct. af stemmerne og indledte straks efter valget forhandlinger med det sejrende Borgerplatformen om dannelse af en ny polsk regering, hvilket også lykkedes. Selvforsvar var nu helt ude af parlamentet, hvilket i sig selv lettede regeringsamarbejdet, og det hjalp også, at ”kemien” mellem Pawlak og Tusk var god. Selvforsvar og Andrzej Lepper fik aldrig politisk come-back. I 2011 valgte Andrzej Lepper efter sin personlige nedtur at tage sit eget liv.

Den liberale populisme blev til overraskelse for de mange også repræsenteret i Polen ved valget i 2011, hvor *Janusz Palikot's Bevægelse* (Ruch Palikota) under selve valgkampen opnåede stærkt

¹⁵ Radoslaw Markowski peger således på undersøgelser, der viste at 93 pct. af Samoobrona’s vælgere havde stemt ved sidste valg, artikel i *Gazeta Wyborcza* 20.-21. november 2004, ”Jak gasna populizmu”.

¹⁶ Wisla Surazska, ”Populistyczna mobilizacja”, *Rzeczpospolita* 11.12. 2001: A4.

stigende opbakning. Palikot, forretningsmand og tidligere medlem af Borgerplatformen, skaffede sig især opbakning takket være mange vælgeres træthed og utilfredsheden med de etablerede partier samt den voksende antiklerikalisme og modstand mod religiøs fundamentalisme og Ret og Retfærdighedspartiets politiske (mis)brug af Smolensk flykatastrofen. Det blev ligefrem antydnet, at Lech Kaczynski havde været fuld under flyvningen til Smolensk. Kort sagt var Palikot's bevægelse i stand til at bryde den akse, Borgerplatformen over for Lov og Retfærdighedspartiet, der havde domineret politikken og den politiske debat i Polen i flere år. Polsk politik blev i højere grad en trekant med Palikots Bevægelse som en ny akse. Mottoet "Gud-JA, Kirken:NEJ" var malet på T-shirts og gav stemmer på valgdagen. Kort sagt var der opstået et udbredt ønske om politiske alternativer. Den politiske profil var en blanding af grønne, liberale, sekulære og venstrefløjssynspunkter. Flere, fx Lech Walesa, så bevægelsen som "en nødvendighed" grundet udbredt katolsk fundamentalisme. Palikot's synspunkter er nedfældet i hans selvbiografi "Jeg Palikot" og "Platformens kulisser", sidstnævnte afslørede en del hemmeligt om forholdene i både Borgerplatformen, regeringen og parlamentet. Palikot brød i sidste ende med Borgerplatformen og oprettede sit eget parti kølvandet på den "korskrig", der fulgte i kølvandet på Smolensk-flykatastrofen. Inden for Borgerplatformen havde han retorisk ført sig skarpt frem i kritikken af Lov og Retfærdighedspartiet, især i kirkespørgsmål og i de heftige debatter der fulgte i kølvandet på flytragedien den 10. april 2010, ligesom han skarpt kritiserede Grzegorz Schetyna og Jaroslaw Gowin, de to ledende repræsentanter for højrefløjen inden for det regerende parti Borgerplatformen.

Palikot's Bevægelse slog, ud over kritikken kirken, på emner som ret til ikke-kirkelige ægteskaber, homofiles og transseksuelles rettigheder, liberalisering af abortlovgivningen, legalisering af marihuana, nedlæggelse af senatet, formindskelse af antallet af parlamentsmedlemmer, indførelse af flad lineær beskatning, kamp mod bureaukrati, flere penge til kultur og gratis internet. Straks efter valget krævede han det kristne kors fjernet fra parlamentssalen. Nogle af de nævnte emner kunne genkendes i Borgerplatformens oprindelige program. Partiet fik da også ved valget i oktober 2011 en del stemmer fra Borgerplatformen, omkring 750.000, og især fra byvælgere med venstrefløjssanskuelser, men bevægelsens uventet store fremgang - en vælgerandel på godt 10 pct., 40 mandater og tredjestørste parti - gik mest ud over Venstredemokratisk Alliance, der ved valget blev mærkbart reduceret, og hvor formanden Gzegorz Napiralski som følge af vælgerflugt måtte trække sig tilbage. Ganske mange forlod derefter Venstredemokratisk Alliance og søgte over til Palikot's Bevægelse. I begyndelsen af 2012 havde bevægelsen iflg. Palikot's oplysninger fået ca.

40.000 medlemmer, deraf 8.000 kontingentbetalende¹⁷. Men organisatorisk var svaghederne iøjnefaldende, især på lokalt plan.

Centrale aktører og kandidater for Palikot's Bevægelse 2012

Wanda Nowicka, feminist

Robert Biedron, aktiv inden for bevægelsen "Kampagne mod Homofobi"

Anna Grodzka, transseksuel aktivist

Andrzej Rozenek, stedfortrædende chefredaktør for det antiklerikale ugeskrift "Nie"

Marek Kotlinski, tidligere katolsk præst, senere chefredaktør for det antiklerikale "Fakty i Mity"

Kilde: Jarislaw Flis, "Die Palikot-Bewegung", Polen-Analysen, no. 108, 2.5. 2012, www.laender-analysen.de/Polen.

Hvordan Palikot's bevægelse ville agere i parlamentet var fra starten usikkert. Palikot selv havde solid politisk erfaring, men mange af de nyvalgte var ukendte og nybegyndere. Ved vedtagelsen af statsbudgettet for 2012 udviste partiet høj aktivisme med fremsættelse af mere end 200 ændringsforslag, mest møntet på at begrænse bureaukratiet. Efter parlamentsvalget erklærede Donald Tusk sig villig til at samarbejde med det nye parti. Partiet gennemførte flere "happenings", fx i forbindelse med ACTA demonstrationerne, kravene om tilbagetrækning af polske soldater fra Afghanistan og kirkens overforbrug af biler. Efter valget kneb det med partidisciplinen i forbindelse med adskillige afstemninger i parlamentet, fx i spørgsmålet om forhøjelse af pensionsalderen og ændringer i arbejdsmarkedslovgivningen, selv om der formelt var blevet indført bødestraf for at bryde partidisciplinen. Dette kom dog ikke i første omgang ikke bevægelsen til skade. Målet var at opbygge en moderne og effektiv stat, skabe et "moderne venstre" og samarbejde med både socialister, liberale og grønne både hjemme og i Europaparlamentet. Partiet har ligefrem gjort en

¹⁷ Interview med Palikot i *Polityka* no.9 (2848), 29.2.-6.3. 2012:16-19, "Moje kreacje".

dyd ud af ikke at lade sig placere til højre eller venstre. Det synspunkt blev eksempelvis nedfældet i projektet ”Korrektur af Kapitalismen”, som blev vedtaget på en partidag i begyndelsen af maj 2012.

Om planen om at forene venstrekræfterne kunne realiseres var tvivlsomt. Der blev ført forhandlinger om et nærmere samarbejde med Venstredemokratisk Alliance med den tidligere præsident Aleksander Kwasniewski som primus moter, men forhandlingerne gik trægt. Sporene fra tidligere alliancedannelser på centrum-venstrefløjen, fx Venstre-demokraterne (LiD), skræmte mange. Et samarbejde ved næste Europaparlamentsvalg blev dog anset som en meget realistisk mulighed¹⁸. Fremtiden for Palikot’s Bevægelse var fra start usikker. Partiet kunne i længden ikke holdes oppe alene af PiS’ radikalisme, Borgerplatformens tilbagegang og svækkelsen af den polske venstrefløj, happenings og god adgang til medierne. Problemerne med det indre sammenhold og den svage organisation skadede partiet. Partiet begyndte som et venstrefløjsparti i spørgsmålet om livsanskuelser, fx religion, og liberalt, men var mindre afklaret i spørgsmålet om den økonomiske politik. Partiet var således splittet i spørgsmålet om forhøjelse af pensionsalderen. Partiet må balancere politisk mellem venstre og højre. Om den postideologiske profil, der går ud over højre-venstreopdelingen, kunne give stemmer på sigt, var tvivlsomt, for en uklar profil er normalt ikke nogen fordel. At Palikot i begyndelse af 2013 forsøgte at få partiets vicemarsk Wanda Nowicka afsat, angiveligt fordi denne ville modtage den ekstra økonomiske bonus, som jobbet gav hende gav, styrkede heller ikke partiet, i særdeleshed ikke den feministiske profil. Både Anna Grodzka og Wanda Nowicka valgte til sidst at forlade partiet, Anna Grodzka sluttede sig til de Grønne og blev kandidat for dette parti ved præsidentvalget i maj 2015. At partiet vil lide samme kranke skæbne som Andrzej Lepper’s Selvforsvar blev stadig mere sandsynligt. Ændringen af partinavnet til Din Bevægelse (”Twoj Ruch”) i oktober 2013 kunne ses som et desperat forsøg på at stoppe tilbagegangen. Din Bevægelse kom til at bestå af en række forskellige politiske sammenslutninger, ud over Palikot’s Bevægelse fx Europa Plus, Venstreunionen, Demokratisk Union og Polsk Arbejderparti. Meningsmålinger i 2012 og 2013 gav partiet blot 3 pct. af stemmerne, men tallene for vælgertilslutningen var usikre¹⁹. Nedturen viste sig uafvendelig. Adskillige forlod partiet, også blandt parlamentsmedlemmerne. Tre gik over til SLD, fire dannede deres egen gruppe kaldt ”Dialog”. I oktober 2014 var den oprindeligt 40 mand store gruppe helt nede på 15, kun lige akkurat

¹⁸ En god gennemgang af bevægelsens aktiviteter siden valget i Renata Grochal, ”Palikociaki”, *Gazeta Wyborcza*, 25.-26.2. 2012:22-23.

¹⁹ En god gennemgang af Bevægelsens problemer i sommeren 2012 er givet af Renata Grochal, ”Quo vadis, Palikocie?”, *Gazeta Wyborcza* 23-24.6., 2012:6.

nok til at danne en parlamentarisk gruppe. Men i februar 2015 var antallet nede på 11 og så forsvandt også den mulighed. I 2012 havde Palikot's Bevægelse 43 i parlamentet. 10 var gået over til Venstrefløjssammenslutningen SLD, lige så mange til Bondepartiet PSL, og 12 uden tilknytning til et bestemt parti. Flere faktorer bidrog til den bratte nedtur. *Aleksandra Pawlicka* peger mangel på ideologisk stabilitet, vægelsindethed og mangel på troværdighed. At være uden lederskab og sammenhængskraft straffes i længden²⁰. Palikot valgte trods nedtur at stille op ved præsidentvalget i 2015, men uden udsigt til at opnå mange stemmer. Han måtte han nøjes med et par procent, et dårligt varsel før parlamentsvalget i oktober. Her stillede partiet op inden for rammerne af koalitionen Demokratisk Venstre, men denne venstrefløjskoalition klarede lige akkurat ikke spærregrænsen, der i Polen er særlig høj for partikoalitioner (på 8 pct.). Det var Palikot, der havde stillet krav om at oprette en partikoalition og ikke et parti, men det kom til koste alle pladser i parlamentet.

Proteststemmerne gik ved præsidentvalget i maj 2015 i stedet i vid udstrækning til rockmusikeren *Pawel Kukiz*, der scorede godt 20 pct. af stemmerne ved 1. runde af præsidentvalget og især fik mange stemmer fra utilfredse unge. Kukiz' program er både uklart og modsætningsfyldt, ligesom det var uklart, hvem han ville støtte under regeringsforhandlingerne efter valget i efteråret 2015. Hvor Palikot var klart "anti-PiS", var Kukiz nærmest "ingenting", men stemmerne fra hans nye parti kunne blive udslagsgivende. To af de få centrale programpunkter var kravet om indførelse af valg i enkeltmandskredse ("JOW") for at begrænse de gamle partiers magt samt afskaffelse af al partistøtte. Ved valget i oktober 2015 opnåede partiet godt 8 pct. af stemmerne, nok til at opnå repræsentation i parlamentet. Men Lov og Retfærdighedspartiet opnåede et knebent flertal i parlamentet alene. I Kukiz' nye parlamentsgruppe på 37 fandtes der både "moderate", der hældede over mod Lov og Retfærdighedspartiet og kunne tænkes at springe derover, og yderliggående nationalistere. Kornel Morawiecki, en af legenderne fra Solidaritet, og Robert Winnicki, lederen af den Nationale Bevægelse, forlod parlamentsgruppen, men det skyldtes iflg. Rafal Kalukin ("Newsweek", 16.-22.5. 2016), at de ikke kunne finde sig tilrette i det rådende anarkistiske miljø. Kukiz stillede som partileder ikke strenge krav om disciplin. I det hele taget har Kukiz ikke haft en klar strategi for at agere inden for "systemets" rammer. Partiorganisation interesserede ham i det hele taget ikke ret meget. Han kom med "anbefalinger" til, hvordan der skulle stemmes i parlamentet, men heller ikke meget mere end det. Af og strammede han op, fx i spørgsmålet om

²⁰ Alesandra Pawlicka i Newsweek 6.-12. oktober 2014.

afholdelse af en folkeafstemning i flygtningespørgsmålet efter ungarsk mønster. Formelt var Kukiz-15 i opposition til regeringen ledet af Lov og Retfærdighedspartiet, men linjen var helt fra start uklar og svingende og uforudsigelig, og det ikke kun i striden omkring forfatningsdomstolen. Partiet havde ikke noget der lignede et gennemtænkt partiprogram, ”det interesserer os ikke om vi er mere til højre end til venstre, udtalte Dariusz Pitas, Kukiz’ højre hånd. Politisk nihilisme og skabelse af en antipolitisk kontrakultur er det der skal bære partiet oppe på længere sigt. Måske derfor oprettede Pawel Kukiz sammen med publicisten Rafal Ziemkiewicz sammenslutningen ”Endecja”. Kukiz har efter bedste evne bestræbt sig for at undgå samme kranke skæbne som Palikot.s Bevægelse og bondebevægelsen ”Selvforsvar” (”Samoobrona”), der begge gik under pga. intern splid.

I *Ungarn* opnåede de to yderpartier Husmandspartiet og Partiet for Retfærdighed og Liv ved valget i 1998 tilsammen omkring 20 pct. af stemmerne, for begge partier nok til at blive repræsenteret i parlamentet og også her problematisk for den politiske stabilitet. I visse lande, ud over Ungarn også Rumænien og Slovakiet, blev yderpartier og etniske partier usynliggjort og til dels ansvarliggjort gennem deltagelsen i regeringer ledet af moderate højre- eller venstre-partier. I Ungarn skete det for Husmandspartiet, men det skete ikke for Kaczynski-brødrenes Lov og Retfærdighedspartiet i Polen.

Partiet for Retfærdighed og Liv (MIEP) fik stemmer nok til at sprænge spærregrensen ved valget i 1998. Igennem ugeavisen fremsatte "Magyar Forum" MIEP de kendte fjendebilleder og sammensværgelsesteorier. Ungarns fjender var jøder, sigøjnere og udenlandske institutioner og i den forbindelse især Den Internationale Valutafond. I spørgsmålet om Ungarns grænser handlede partiet ikke åbenlyst revisionistisk, om end visse formuleringer fra Csurka´s side indicerede, at det kunne forholde sig sådan²¹. Partiet vendte sig stærkt imod salg af ungarsk jord og ejendom til udlændinge, og gav udtryk for, at der var for mange jøder placeret på topposter inden for staten og i økonomien.

Ganske som Fidesz nød Partiet for Retfærdighed og Liv godt af Demokratisk Forums og de kristelig-demokraters tilbagegang, og som Husmandspartiet angreb Partiet for Retfærdighed og Liv

²¹ George Schöpflin henviser til Csurkas udtalelser til Zagreb avisen ”Globus” 26. februar 1993, hvori han siger, at kravene om grænseændringer principielt er rimelige nok, men at Ungarn ikke har de tilstrækkelige militære midler til at gennemtrumfe kravene, se også George Schöpflin, ”Hungary and its Neighbours”, *Chaillot Paper* 7, Maj 1993. Csurka døde i februar 2012.

i meget stærke vendinger Guyla Horn's social-liberale regeringskoalition. Men koalitionspotentialet var lavt. Efter valget i 1998 erklærede Csurka sig villig til at støtte en centrum-højre regering uden selv at træde ind i en sådan. Før valget i 2002 var frygtet at Fidesz skulle sikre det parlamentariske grundlag hos MIEP, men den forudsigelse holdt ikke stik, eftersom MIEP ved valget i 2002 kun opnåede 4.3 pct. af stemmerne og dermed kom ned under spærregrænsen. Siden har partiet arbejdet udenomsparlamentarisk og forsøgt politisk come-back på især modstanden mod medlemskab af EU.

Pladsen på den yderste højrefløj blev ved Europaparlamentsvalget i 2009 overtaget af *Jobbik* ("For et bedre Ungarn"), der ved det valg sikrede sig omkring 15 pct. af stemmerne og tre pladser i parlamentet. Ved det forudgående valg havde Jobbik forsøgt sig i en valgalliance med partiet for Retfærdighed og Liv (MIEP), men uden held. Men derefter steg vælgeropbakningen markant. Jobbik havde Fidesz-afhopperen Gabor Vona som præsident, efter valget i 2002 havde han været med i samme "borgerkreds" som Orbán. Blandt lederne var den kvindelige advokat Kristina Morvai, der fra 2006-2009 i Fidesz havde beskæftiget sig med borgerrettigheder. Jobbik ville, at dømme efter alle meningsmålinger, med stor sikkerhed blive godt repræsenteret i parlamentet efter valget i april 2010.

Jobbik var i sin tid blevet oprettet i 2002 af en gruppe universitetsstuderende og omdannet til et egentligt parti i 2003. Blandt de valgte fra Jobbik fandtes Czanad Szegedi, blot 27 år og en af lederne i de berygtede Ungarske garde, en radikal ungarsk milits med omkring 1500 medlemmer, som spredte rædsel i roma-befolkningen og i Ungarns nabolande, i særdeleshed Slovakiet og Rumænien. Kort sagt har Jobbik på samme tid været en bevægelse, en ikke-bevæbnet men unformeret garde, og et politisk parti. Jobbik fik mange stemmer blandt fattige og socialt marginaliserede og blandt lavt uddannede og arbejdsløse. Kun få over de 60 år støttede partiet, men efterhånden det gik det fremad også i den aldersgruppe²². Jobbik fik især mange stemmer i den nordøstlige del, hvor koncentrationen af romaer er særlig høj, og hvor Socialistpartiet tidligere fik mange stemmer, kort sagt områder af landet, hvor BNP pr. indbygger er lav og arbejdsløsheden høj²³. Jobbik blev et mellemstort parti med støtte også fra en betragtelig del af middelklassen og derfor en alvorlig udfordring for Fidesz. Hundrede tusinder vaklede mellem Fidesz og Jobbik, men begge fik fremgang.

²² www.politics.hu 13 juli 2009, "Survey finds avagage Jobbik supporters uneducated , unemployed".

²³ Zoltán Kiszelly, "Laboratorium der Politik, Ungarns Pateien und ihre Wähler", *Osteuropa*, 61. Jahrgang, Heft 12, Dezember 2011:173. Og i samme nummer af *Osteuropa*: Kornélia Magyar, "Elend, Roma in Ungarn":268.

Zoltan Kiszelly karakteriserede meget præcist Jobbik som et ”mini catch all” parti, der omkring sig evnede at samle anti-regeringsdemonstranter og anti-semitter, kritikere af globalisering, af Trianon-traktaten og 20 år med mislykket overgang til demokrati og markedsøkonomi²⁴. Antikapitalisme, konservatisme, antiliberalisme, antikommunisme, hård euroskepticisme og antiglobalisme var iøjnefaldende. Skillelinjen mellem moderat og radikal politik var med oprettelsen af Jobbik blevet mere uklar. Efterspørgslen efter radikal politik havde været voksende siden valget i 2006, og Jobbik har forstået at udnytte det, fx i roma-spørgsmålet, og når det gjaldt kontakt til Den Nationale Garde, der i 2007 og 2008 havde fået oprettet ikke mindre end 180 nye enheder²⁵ rundt omkring i landet. Antisemitisme er officielt blevet afvist, nok fordi antisemitiske vil diskreditere partiet. Den Nationale Garde var vigtig som rekrutteringsbase, selv om forbindelsen ikke var formel og direkte. Flere fra Jobbik, valgt til Europaparlamentet, valgte at optræde i garde-uniform, fx Cznád Szegedi, der dog forlod Jobbik i sommeren 2012 efter en medieskandale gående på fortielse af at have ”jødisk blod” i sin egen familje²⁶. Jobbik havde ikke en særlig venlig presse, men det blev et langt stykke opvejet gennem oprettelse af parties egen medieverden, fx ugeskriftet Barikád. Partiet har til gengæld dygtigt gjort brug af internettet og de sociale medier og har her formået at udbrede de xenofobiske budskaber med skarpe angreb på enkeltpersoner, der går partiets politik imod. I den forbindelse har Jobbik fået opbakning også fra folk, der på ingen måde hører til de sociale tabere²⁷. Ganske mange unge har stemt på partiet. En undersøgelse gennemført ved det humanistiske fakultet ved universitetet ELTE gav iflg. partiets egne oplysninger en opbakning fra 47 pct. af de adspurgte²⁸.

I forhold til EU anlagde partiet en hård euroskeptisk linje, fx i spørgsmålet om EU’s ny forfatningstraktat. Men Jobbik rummede, som mange andre yderpartier, både en moderat og radikal fløj, og spørgsmålet var derfor, hvor længe partiet ville kunne optræde samlet. Medlem af Europaparlamentet og præsidentkandidat Krisztina Morvai havde før været menneskerettighedsadvokat, hvilket kunne bringe hende i modsætningsforhold til de grupper i partiet der fx talte skarpt imod homofiles rettigheder og for dødsstraf. Talspersoner med tilknytning

²⁴ www.politics.hu 17.3. 2010, ”Analyst sees left unable to block Fidesz two-third majority”.

²⁵ www.politics.hu 2.11. 2009, ”Think tank says Jobbik successfully targeting non-racial voters”.

²⁶ Omtalt i det slovakiske ”Pravda” 1.8. 2012, ”Politik konci v jobbik.Taji zidovsku babku”.

²⁷ E god artikel om dette emne, Keno Verseck, ”A revised Portrait of Hungary’s Right-Wing Extremists”, Spiegel Online, www.spiegel.de 3.2. 2012.

²⁸ Gengivet i Gazeta Wyborcza 20.10. 2010 side 13.

til den Ungarske Garde advarede Jobbik mod at blive som andre partier. De konstruktive forslag fra partiet om integration af Roma-befolkningen, fx træning af Roma-lærere og særlige stipendier for romaer, var i modstrid med de ellers skarpe udtalelser om romaerne.²⁹ Samtidig blev der talt meget om kamp mod roma-kriminalitet. Ved 2010 valget opnåede partiet godt 16-17 pct. af stemmerne og blev således solidt repræsenteret i parlamentet. Siden valget har Jobbik været i opposition til Fidesz, og har i høj grad lagt vægt på at overbyde Fidesz, når det gjaldt nationalistisk politik og kamp imod ”roma-kriminalitet”. I efteråret 2011 blev foreslået, at stemmeret skal fordre en bestemt grad af uddannelse, hvilket ville fratage næsten alle romaer retten til at stemme. For de romaer der ikke vil arbejde, burde der kun være to alternativer, at gå i fængsel eller forlade Ungarn. I spørgsmålet om Ungarns ydre grænser håbede Vona, at ungarene i nabolandene i hans levetid ville opnå ret til selvbestemmelse om deres nationale tilhørsforhold. I begyndelsen af 2011 blev der indgået et kompromis mellem de rivaliserende fløje, og her fik fundamentalisterne de fleste indrømmelser.

På Jobbiks 8. nationale kongres i november 2011 erklærede Gabor Vona, at godt nok bevæger Jobbik sig ”over systemet”, men på et tidspunkt bør partiet ikke desto mindre blive regeringsdueligt. Ikke desto mindre erklærede partiet åben krig mod det liberale demokrati³⁰. Jobbik er ikke ”blødt”, og partiet har heller ikke opgivet sit program, ”Radikal Politik”, fra 2010. Jobbik er og bliver i opposition og har siden valget i 2010 været det parti, der har arbejdet mest ihærdigt for at få væltet Viktor Orban’s regering, om end det ikke er kritikken af den økonomiske politik, der har været mest i fokus. Ledelsen har ikke taget tydelig afstand fra de antisemitiske erklæringer, der kom fra flere i partiet. Særlig opsigt og vrede vakte Márton Gyöngyösi’s provokerende udtalelser om, at jøderne udgør en fare for Ungarn, og at jøder i Ungarn derfor skal registreres. Det førte i 2. december 2012 til protestdemonstrationer flere steder, hvor ikke alene oppositionen, men også Fidesz deltog. Meningsmålingerne op til valget i 2014 gav partiet stort set samme vælgerandel som i 2010. Valget i april gav godt 20 pct. af stemmerne, mere end forventet, og på samme niveau som ved lokalvalget i efteråret 2014. Ved det valg dæmpede partiet anti-roma profilen og den ksenofobiske profil noget. Ved europaparlamentsvalget lige efter måtte partiet nøjes med 14-15 pct. af stemmerne mod Fidesz’ 51 pct., i nogen grad forårsaget af en spionsag rettet mod et af partiets MEP’ere, men ved lokalvalgene i efteråret 2014 klarede partiet sig igen godt, dog uden at opnå et gennembrud i hovedstaden Budapest, hvor Fidesz opnåede et overraskende godt valg. Meningsmålinger gav i begyndelsen af 2015 partiet den største vælgeropbakning nogensinde. Gabor Vona har lagt op til en

²⁹ www.politics.hu 29.3. 2010, ”Jobbik prone to inner conflicts, says polister”.

³⁰ www.politics.hu November 2nd, 2011, ”Jobbik above the system, says chairman”.

mere moderat politisk linje og ligefrem talt om Jobbik som et muligt regeringsparti, men han bliver til stadighed udfordret af fundamentalisterne i partiet. Partiet vandt et suppleringsvalg i foråret 2015 i en af Fidesz' traditionelle højborge, hvilket gav ekstra selvtillid. Men i flygtningespørgsmålet fik partiet uventet hård konkurrence fra Viktor Orbán og Fidesz, der i slutningen af 2015 gik frem i meningsmålingerne og erobrede stemmer fra Jobbik. Antiromaholdningerne, nationalismen og tilslutningen til Jobbik er særlig stærk i landets østlige del, der tilbage under kommunismen havde megen tung industri, som gav arbejde til mange romaer. De fleste af de virksomheder blev lukket efter 1989.

På kongressen sidst i maj 2016 blev Gabor Vona ikke overraskende genvalgt for en 6. valgperiode. Det skete med et flertal på 80.5 pct. af de kongresdelegerede. Jobbik, erklærede Vona, er blevet et "nationalt folkeparti" og er parat til at tage del i regeringsmagten. Kongressen valgte ikke mindre end fem viceformænd. Vona sagde, at han ville træde tilbage som formand for partiets parlamentsgruppe. Den post blev overtaget af János Volner. Der blev også lagt op til andre forandringer. Mere magt skulle således uddelegeres til andre og overgå til de "lavere niveauer" i partiet, ligesom partiet over de næste år generelt skulle undergå en "professionalisering". Jobbik repræsenterer det yderste højre i Ungarn og har siden partiet blev repræsenteret i parlamentet i 2010 været i stand til at lægge et betydeligt pres på regeringspartiet Fidesz. Har Fidesz mistet stemmer, har det normalt været til netop Jobbik, ikke til oppositionen af liberale, socialister og grønne. Tilsammen har Fidesz og Jobbik over de sidste år fast haft omkring 2/3 af de ungarske vælgere bag sig.

På Balkan har vi været vidner til oprettelse af adskillige populistiske partidannelser og ofte med en iøjnefaldende etnisk dimension. Populisme i Bulgarien har dybe rødder og voksede sig stærk i 1990erne, hvor Bulgarien var styret af Socialistpartiet og Unionen af Demokratiske Kræfter. *Simeon II Nationale Bevægelse* var ved valget i 2001 en populistisk modreaktion. Bevægelsen appellerede bredt i protest mod de bestående partier. Ekspertter og ikke-politikere skulle styre landet, blev det sagt, og partiet koncentrerede sig i valgkampen om få enkle budskaber, fx blev lovet at forbedre leveforholdene dramatisk i løbet af blot 800 dage. I spidsen for partiet en karismatisk leder (eks-kongen selv), hvilket også passede godt med populisme (Smilov, 2011:19-20).

Populismen i Bulgarien blev udtrykt i den mere ekstrem udgave gennem Volen Sidenov's *Ataka* i Bulgarien har været et eksempel på den mere hårde populisme. Det parti blev dannet op til det bulgarske parlamentsvalg i 2005 som en koalition af flere mindre højrepartier. Lederen, TV-journalisten Volen Siderov, tidligere udgiver af EDF avisen "Demokrati", anlagde fra start en strategi, der kunne minde om Simeon II Nationale Bevægelse's, men med større vægt på nationalisme og angreb på romaer. Bag sig havde han solid mediedækning takket være "TV SKAT". Ved valget i 2005 opnåede Ataka 9 pct. af stemmerne, og kort tid efter viste meningsmålinger, at Ataka måske kunne blive største parti. Ved præsidentvalget i 2006 nåede Siderov frem til anden runde, hvor han dog tabte stort til socialisten Georgi Parvanov. 1990'erne og årene efter årtusindeskiftet blev beskrevet som nationalt forræderi med politisk svindel og kriminelle plyndringer (Kuzio, 2010). Efter valget i 2013 blev Ataka et ustabil støtteparti for den socialistisk ledede regering. Ved valget i 2014, det tredje i Bulgarien på 4 år, klarede partiet kun lige akkurat spærregrænsen.

Ataka blev ikke uden grund beskyldt for xenofobi, antieuropæisme og ligefrem fascisme. Holdningerne har været pro-russiske, slaviske og stærkt antiamerikanske. Den bulgarske nation og den bulgarske stats suverænitet burde komme før hensynet til EU og etniske forskelligheder. I den forbindelse blev der tænkt på det tyrkiske mindretal, der udgør omkring 10 pct. af landets befolkning, og har deres eget parti i parlamentet. Ataka har også fokuseret på, hvordan Bulgarien ville have set ud, hvis det ikke netop havde været for det tyrkiske imperiums besættelse af landet. Som Jobbik i Ungarn lever Ataka op til stort set alle de kendetegn, der forbindes med populisme, "Vi-Dem" holdninger, anti-elite holdninger, krav om større etnisk homogenitet, modstand mod afgivelse af suverænitet, centraliseret lederskab, illiberalisme og fokus på få og meget simple budskaber.

Etniske partier

Blandt de få erklærede *etniske* partier i Centraleuropa finder vi *Det Ungarske Koalitionsparti* (SMK) i Slovakiet³¹. De ungarske mindretalspartier har hørt til de mest velartikulerede og bedst institutionaliserede i Central- og Østeuropa. I begyndelsen af 1990'erne eksisterede tre forskellige ungarske partier i Slovakiet, Sameksistens ("Souziti"), Den Ungarske Kristelig Demokratiske Bevægelse (MKDH) og Det Ungarske Borgerparti (MPP). SMK blev oprettet i to forsøg. Den

³¹ Erklærede etniske partier findes især på Balkan, ikke alene i ex-Jugoslavien, men også i Rumænien (ungarske partier) og Bulgarien (tyrkiske).

Ungarske Kristelig Demokratiske Bevægelse, i sin tid oprettet på grund af uenighed med det kristelige KDH's nationalitetspolitik, blev omdannet og fra april 1998 kaldt Den Ungarske Koalitions Parti. De to andre partier, Det Ungarske Borgerparti (MOS)³² og Sameksistens ("Souziti") sluttede sig til Den Ungarske Koalitionsparti i juni 1998, således at de ungarske partier kunne optræde sammen. Sameksistens' leder Mikos Duray gik længst i retning af at kræve autonomi, ligesom han mente, at ungarere i Slovakiet burde have ret til at betragte slovakisk som et fremmedsprog. Derfor var han den politisk mest kontroversielle blandt de etnisk ungarske partiledere.

Den ungarske Kristelig Demokratiske Bevægelse ledet af Béla Bugár optrådte mere moderat og lagde især vægt på kristelige og konservative værdier og opnåede måske netop derfor også den højeste popularitet. Op til valget i 1998 krævede SMK-formanden Béla Bugár dog mere lokalt selvstyre i regioner med slovakisk flertal og deltog også ved valget i 1998 i en fælles front rettet mod Vladimir Meciar og hans parti HZDS. Principielt var de ungarske mindretalspartier imod opløsningen af Tjekkoslaviet, idet centralregeringen i Prag blev set som en beskytter af det ungarske mindretal.

SMK undgik i valgkampene at benytte betegnelsen "autonomi" for ikke unødigt at provokere vælgerne og derved forære Meciar og bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet stemmer, ligesom påstande fra yderliggående grupper om genforening med Ungarn også blev afvist af partiets ledelse. Som med Slovakiets Demokratiske Koalition, tvang Meciar-regeringens nye stramme valglov det ungarske mindretals forskellige partier til at slutte sig sammen i ét fælles politisk parti. En parti-koalition blev i henhold til den nye valglov nemlig betragtet som et valgforbund, hvor hvert enkelt parti inden for valgforbundet har egen partiidentitet og organisation og derfor hver for sig skal skaffe sig mindst fem procent af stemmerne for at give koalitionen *som helhed* pladser i parlamentet.

I 1998 sluttede SMK sig som sagt til den fælles anti-Meciar koalition. Efter valget haltedede det dog i regeringssamarbejdet på grund af modstand over for SMK hos venstrepartiet SDL og Borgerforståelsespriet, og flere gange truede SMK med at udtræde af regeringen, fx i forbindelse med forslag til en administrativ opdeling, der efter partiets mening ikke tilgodeså det ungarske

³² Tidligere Ungarns Uafhængige Initiativ (MNI).

mindretal tilstrækkeligt. Partiet støttede den ungarske regerings forslag om autonomi for de ungarske mindretal, hvilket førte til, at Slovakiets Nationale Parti igen luftede tanken om at forbyde partiet. Også krav om oprettelse af et ungarsk universitet i Slovakiet har været på partiets valgdagsorden.

I 2001 gjorde Det Ungarske Koalitionsparti (SMK) alvor af truslerne og forlod i en periode regeringen med henvisning til netop uenigheden inden for regeringen om antallet af regioner og direkte valg af lederne af landets regioner, der efter partiets opfattelse ville indskrænke det ungarske mindretals rettigheder. Efter pres ude fra genindtrådte partiet i regeringen, og senere, efter 2002 valget, trådte SMK også ind i den nye regeringskoalition ledet af Mikulas Dzurinda. I valgkampen, der gik forud, havde partiet endnu engang fremført de kendte krav om mere lokalt selvstyre, administrative reformer og forbedringer for det ungarske mindretal kulturelt og uddannelsesmæssigt. Men også i den anden Dzurinda-regering kneb det med sammenholdet, og SMK stemte flere gange sammen med oppositionen, eksempelvis i forbindelse med forslag om bevillinger på miljøområdet.

Ved Europaparlamentsvalget i 2004 erobrede SMK 13.4 pct. af stemmerne og fik indvalgt to af Slovakiets 14 mandater. I november 2004 erklærede Bugár, i ly af de interne problemer i regeringen, at SMK efter valget i 2006 ville gå i opposition, men den udtalelse blev modereret til, at SMK ikke ville gå med i en regering for enhver pris. Under valgkampen i 2006 slog partiet sædvanen tro på mindretalsspørgsmål og emner med relation til økonomisk udvikling i de sydlige regioner, hvor det ungarske mindretal er koncentreret. Sagt med andre ord havde den politiske profil ikke ændret sig ret meget over tid. De regionale valg i november 2005 var en skuffelse, især fordi Det Ungarske Koalitionsparti mistede sit absolutte flertal i Nitra regionen i det vestlige Slovakiet. Her havde andre partier forinden etableret en alliance med det ene formål at bryde SMK's flertal.

Ved valget i 2006 opnåede SMK godt 12 pct. af stemmerne, men mistede alle pladser i regeringen, da forhandlingerne om en regering sammen med Smer-SD strandede på modstand fra Den kristelig-demokratiske Bevægelse, der ikke ønskede at være i regering sammen med Bevægelsen for et Demokratisk Slovakiet, hvorved den regeringsmulighed faldt bort. Optagelsen af Slovakiets Nationale Parti i Fico's regering fik Bugár til at advare omverdenen om en voksende antiungarske stemning i landet, men Bugár måtte erkende, at ekstrem nationalistisk politik trods alt ikke kunne

direkte læses i regeringsgrundlaget³³. Tilbagegangen i meningsmålingerne omkring årsskiftet 2006-07 gav stød til planerne om at stramme op på organisatorisk plan og give de regionale repræsentationer i partiet mere indflydelse ved eksempelvis kandidatopstillinger. Desuden blev der taget initiativ til et tættere samarbejde mellem alle politiske partier i opposition til Robert Fico og hans regering.

Utilfredsheden førte til valget af Pal Czák til ny partiformand og dermed et politisk ryk i en nationalistisk retning med større indflydelse til gruppen omkring Miklós Duray, der stod Fidesz og Viktor Orbán nær. Duray vakte således opsigt, da han i april 2007 på ny rejste sagen om erstatning til fordrevne ungarere (Benes-dekreterne) og gentog kravet om autonomi for det ungarske mindretal. Et forslag i 2007 om udsoning af de historiske modsætninger mellem Ungarn og Slovakiet blev afvist i Bratislava, især fordi den slovakiske regering skulle ændre holdning til Benes-dekreterne. Pal Czák's nationalistiske linje skabte modsætning til Bugár's mere moderate fløj, og i forsommeren 2009 erklærede Bugár oprettelsen af et nyt og mere moderat ungarsk parti (Most-Hid).

Med to indbyrdes konkurrerende ungarske partier blev det ungarske mindretals stemmer splittet. Kampen mellem det moderate Most-Hid og det mere radikale SMK endte med en klar sejr til Most-Hid. Før valget var det overvejet at stille op i et valgforbund med det andet nye parti Frihed og Retfærdighed, men den plan blev opgivet. I Most-Hid's parlamentsgruppe fandtes der en særlig gruppe, Borgerkonservativt Parti, der i flere centrale spørgsmål lagde sin egen linje og fik flere indvalgt i parlamentet, både på Most-Hid's og det liberale SaS' lister i forbindelse med valget. Most-Hid appellerede bredere end SMK og kunne, modsat SMK, ikke anbefale ungarere bosiddende i Slovakiet at søge om dobbelt statsborgerskab, og Bugár selv søgte da heller ikke om det. Bugár advarede Viktor Orbán mod at gennemføre loven om dobbelt statsborgerskab før det slovakiske valg, der fandt sted omtrent samtidig, men forgæves, ligesom han kaldte de mange nationalistiske ungarske og slovakiske udmeldinger i anledning af 90-året for Trianon-traktaten for "hysteriske". Det var derfor ikke tilfældigt, at forbindelserne mellem Orbán og Bugár har været på nulpunktet. På grund af moderat politik fik Most-Hid stemmer også fra slovakker, måske omkring 25 pct. af det samlede stemmetal, ligesom etniske slovakker udgjorde omkring en tredjedel af partiets kandidater, en del af dem, som sagt, fra det udenomsparlamentariske Borgerkonservative

³³ *Pravda*, 22.8.2006.

Parti (Meseznikov, i Gyárfásová mfl., 2011:178, Kollár, 2011:93). SMKs vælgerskare var modsat begrænset til det ungarske mindretal.

Kort sagt, mens SMK var et enkeltsagsparti, spændte Most-Hid bredere og betragtede spørgsmålet om det ungarske mindretal i en større og mere kompleks sammenhæng. Valgkampstemaerne gik da også klart ud over de rent etniske med slogans med relation til kamp mod korrupsion, nedbringelse af arbejdsløsheden, effektivisering af retsvæsenet, skolereformer og reduktion af regional ulighed. SMK derimod støttede den nye lov i Ungarn om dobbelt statsborgerskab og opfordrede ungarere bosiddende i Slovakiet til kun at bruge ungarsk som modersmål.³⁴ Efter valgnederlaget blev József Berényi valgt til ny formand for SMK. Også efter valget i 2010 bakkede Orbán aktivt op om SMK og mødtes gentagne gange med partiets nye leder (József Berényi). Også de ungarske mindretalspartier i Rumænien og Serbien støttede SMK. Lokalvalgene i november 2010 gik rimeligt for SMK, og et come-back for partiet kunne derfor ikke udelukkes. At Most-Hid sejrede i 2010 gjorde regeringsdannelsen efter valget lettere, eftersom regeringslederen Iveta Radicova på forhånd havde udelukket et regeringssamarbejde med det radikale SMK, der arbejdede for tæt sammen med Viktor Orbán i Ungarn. Most-Hid undgik presset fra højre, da SMK ikke opnåede repræsentation i parlamentet. Most-Hid fik solid opbakning blandt unge med liberale anskuelser og stor social kapital, mens SMK appellerede til lavtuddannede, ældre og folk med lav social status. Heller ikke ved valget i 2012 lykkedes det SMK at få repræsentation i parlamentet, og udsigterne før valget i foråret 2016 er heller ikke gode. SMK kom da heller ikke i parlamentet, mens Most-Hid gik med i en ny seks-parti regering med Robert Fico som leder. Kort sagt, den mere bløde linje, repræsenteret ved Most-Hid, kom til at stå stærkest blandt det ungarske mindretal, en styrke for demokratiet.

Bulgarien har haft et etnisk tyrkisk parti. *Den tyrkiske Bevægelse for Rettigheder og Friheder* har således været fast repræsenteret i parlamentet og med held gjort brug af det etniske kort. Partiet har handlet moderat og har haft et højt koalitionspotentialt og også fået regeringsmagt. I Tjekkiet blev der lige efter fløjlsrevolutionen oprettet et særligt mährisk parti, *Bevægelsen for Det Selvstyrende Demokratiske Samfund for Mähren og Schlesien (HSD-SMS)*, der, til overraskelse for de fleste, ved valget i 1990 klarede den høje spærregrense på fem procent. Det overraskende gode resultat skyldtes for en stor del lederen Boleslav Barta's personlige karisma, men også det faktum at

³⁴ i Ologa Gyárfásová, "Slovenské Parlamentné Volby 2010: nacionálna agenda na ústupe", *Sredoevropské politické studie*, Vol. XIII, part 1, 2011:65-84.

Borgerforum op til valget havde været ramt af interne magtkampe og især i Mährens hovedstad Brno, hvilket kom Borgerforum til skade, fik en del vælgere til at se sig om efter politiske alternativer.

Ved det første frie valg i 1990 burde vælgerne efter partiets mening kunne afgive tre stemmer – til det fælles parlament, til det tjekkiske nationalråd og det nationale råd for Mähren – derfor valgparolen, ”Mindst én stemme til Mähren”. Målet var ikke at opsplitte Tjekkioslovakiet, men etablere en stat af ligestillede selvstyrende decentrale enheder, kort sagt en føderalisering af den tjekkiske del af landet og et brud med den klassiske todeling af landet med tjekker over for slovakker.

Vigtigst var en rehabilitering af Mähren og Schlesien, der kan føre sin historie 1200 år tilbage. Kravet gik på tilbagegivelse af de historiske rettigheder, der var frarøvet regionen under kommunismen³⁵. Denne regionale politiske sammenslutning var moderat, men internt splittet og gled ikke mindst derfor ud af parlamentet allerede ved det andet helt frie valg i 1992. Grundlæggeren Boleslav Barta blev som flere andre toppolitikere beskyldt for før 1989 at have samarbejdet med sikkerhedspolitiet StB. Efter Boleslav Barta’s pludselige død blev formandsposten overtaget af Jan Krycer. Splittelse, navneskift og radikaliserings førte til det, der mere og mere lignede selvdestruktion (Kopecek, 2010). Et konkurrerende parti, Mährens Nationale Parti, klarede ikke skærene og gjorde blot chancen for mährisk repræsentation i parlamentet endnu mindre. Senere forsøg på at opnå politisk comeback og parlamentarisk repræsentation gennem deltagelse i forskellige centrumgrupperinger, fx Den Liberale Sociale Union og Den Kristelig Sociale Union, slog også fejl.

Afsluttende bemærkninger

Som fremgået har populismen haft godt tag i vælgerne, også i de central- og østeuropæiske lande. Antallet af trofaste kernevælgere og partimedlemmer har været faldende, også tilliden til de politiske partier generelt. Det i sig selv har betydet store vælgervandringer. Vælgernes efterspørgsel efter populistiske partier har været stigende. Social og fysisk sikkerhed betyder mere for mange vælgere end demokratiske rettigheder, især de mindre ressourcestærke. Det har skabt grobund for større støtte til den illiberale regimeform og ikke kun i det ”ny Europa” i øst. Nye protestpartier, det

³⁵ Interview med parlamentsmedlemmet Václav Tomis i *Rudé Právo*, 27.7. 1990:1-2 under overskriften ”Stát rozbijet nechceme”.

være sig liberale eller højre-nationale, har set dagens lys, men de fleste har kun i været stand til at overleve i lang tid. Det gjaldt eksempelvis Andrzej Lepper's parti Samoobrona ("Selvforsvar") og Palikot's Bevægelse i Polen. Allerede eksisterende "mainstream" partier så som Fidesz og Lov og Retfærdighedspartiet og det socialdemokratiske Smer-SD i Slovakiet anlagde en populistisk profil for at skaffe sig flere vælgere og undgå at tabe stemmer til yderpartierne. Kort sagt var også de kendetegnet ved "patologisk normalitet". Politiske yderpartier har haft et afpresningspotentiale, hvilket har drejet mere moderate højre-nationale partier, endnu længere mod højre, fx i den økonomiske politik og flygtningepolitikken. Det lykkedes derved et godt stykke for Viktor Orbán og Fidesz i Ungarn at fastholde høje stemmetal trods presset fra Jobbik, men mindre godt gik det for Robert Fico i Slovakiet ved parlamentsvalget i 2016, hvor to nye stærkt populistiske partier fik stor fremgang.

Manuskriptet er afsluttet den 22.august 2016. Revideres løbende indholdsmæssigt og sprogligt.

Relevant litteratur

Bugaric, Bojan, "Populism, liberal democracy, and the rule of law in Central and Eastern Europe", *Communist and Post-communist Studies* 41 (2008) 191-203.

Bútorá, Martin, Olga Gyárfásová, Grigorij Meseznokov, Thomas W. Skladony (eds.), *Democracy and Populism in Central Europe, The Visegrad elections and their Aftermath*, Brno:Institute of Public Affairs.

Diamond, Larry, "Thinking about hybrid regimes", *Journal of Democracy* 13, No.2 (April), 2002:21-35.

Vlastimil Havlik, Martin Mestrik, "Current Populism in Europe", *Politologicky Casopis, - Czech Journal of Political Science*, 2 – 2016.

Howard, Marc Morjé (2003), *The Weakness of Civil Society in Post-Communist Europe*, Cambridge:Cambridge University Press.

Krastev, Ivan, “The Inflexibility Trap: Frustrated Societies, Weak States and Democracy”, *Report on the State of Democracy in the Balkan* (Sofia:Centre for Liberal Strategies, 2002).

Krastev, Ivan (2009), “The Populist Movement”, www.eurozine.com .

Laclau, Ernesto (1985), *Hegemony and Socialist Strategy*, London:Verso.

Meseznikov, Grigorij, Olga Gyárfásová, Zora Bútorová, eds. (2013), *Alternative Politics, the rise of new political parties in Central Europe*, Bratislava:Institute of Public Affaires.

Mudde, Cas (2009), *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge:Cambridge University Press.

Mudde, Cas (2004), “The Populist Zeitgeist. Government and Opposition”, www.eurozine.com .

Rupnik, J (2006), “Populism in East-Central Europe”, www.eurozine.com .

Rupnik, Jacques, "The Post-Totalitarian Blues", *Journal of Democracy*, 1. 1992.

Schöpflin, George (2000), *Nations, Identity Power*, London:Hurst&Company.

Schöpflin, Georg (1993), *Politics in Eastern Europe, 1945-1992*, Oxford:Blackwell.

Smilov, Daniel, “Rule of Law and the Rise of Populism: A Case Study of Post-accession Bulgaria”, CAS Sofia Working Paper Series, issue 4/2011:1-49, on www.ceol.com .

Sztompka, Piotr, ”Understanding Postcommunist Transition”, *Journal of Democracy*, vol. 5, no.4, 1994.

Marco Tarchi, “Populism: Ideology, Political Style, Mentality”, *Politologický Casopis –Czech Journal of Political Science*, 2-2016.

Todorov, Antony (2009), “National Populism versus Democracy”, www.eurozine.com .

Tyszka, Krzysztof, “Homo Sovieticus Two Decades Later”, *Polish Sociological Review*, issue 4 (168), 2009:507-522